

**OULUN SEUDUN
AMMATTIKORKEAKOULU**

Marita Kuure & Hanna Laurila

**SÄHKÖINEN HYVINVOINTIKERTOMUSTYÖKALU AMMATILLISEN
KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄLLE**

**Hyvinvointikertomus suunnittelun, johtamisen ja hyvinvointityön tukena
Oulun seudun ammattiopistossa**

**SÄHKÖINEN HYVINVOINTIKERTOMUSTYÖKALU AMMATILLISEN
KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄLLE**

**Hyvinvointikertomus suunnittelun, johtamisen ja hyvinvointityön tukena
Oulun seudun ammattiopistossa**

Marita Kuure & Hanna Laurila
Opinnäytetyö
Kevät 2013
Terveystiedon edistämisen koulutus-
ohjelma ja
Kuntoutuksen koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu, ylempi amk-tutkinto
Terveysten edistämisen ja kuntoutuksen koulutusohjelma

Tekijät: Marita Kuure ja Hanna Laurila

Opinnäytetyön nimi: Sähköinen hyvinvointikertomustyökalu ammatillisen koulutuksen järjestäjälle. Hyvinvointikertomus suunnittelun, johtamisen ja hyvinvointityön tukena Oulun seudun ammattiopistossa.

Työn ohjaajat: Yliopettaja, TtT Hilka Honkanen ja yliopettaja, TtT Arja Veijola
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2013. Sivumäärä: 77+11 liitesivua

Kehittämistehtävän tausta ja tarkoitus: Terveempi Pohjois-Suomi-hanke on suunnitellut kuntien käyttöön sähköisen työkalun hyvinvointikertomuksen tekemiseen. Kehittämistehtävän tarkoituksena on luoda samanmuotoinen sähköinen hyvinvointikertomus Oulun seudun ammattiopistolle ja tehostaa hyvinvointitiedon käyttöä sekä yhteistyön tekemistä kuntien kanssa.

Aineisto ja menetelmät: Aineisto on kerätty monimenetelmällisesti. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla. Arviointiin on käytetty realistista evaluaatiota.

Tulokset: Kehittämistyön tuloksena syntyi sähköinen hyvinvointikertomus Oulun seudun ammattiopistolle. Kehittämistyön aikana kartoitettiin, mitä tietoa kertomukseen tarvitaan ja mitä tietoa organisaatiossa on olemassa. Olemassa oleva materiaali muutettiin sähköiseen tuotteeseen liitettävään muotoon. Käyttöön otettiin myös Terveempi Pohjois-Suomi 2 -hankkeessa tehdyt valtakunnalliset indikaattoripaketit, niiltä osin kuin ne sopivat ammatillisen koulutuksen ympäristöön. Työn aikana huomattiin puutteita koulutusorganisaation tiedon keruussa sekä löydettiin päivitystä kaipaavia ohjeistuksia.

Johtopäätökset: Kehittämistehtävä oli ajankohtainen. Nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn on otettu kantaa hallitus- ja politiikkaohjelmissa. Opiskelija-huollon kehittäminen on esillä entistä enemmän. Hyvinvointikertomus antaa tälle suunnittelu- ja kehittämistyölle pohjan. Hyvinvointiin vaikuttavien tietojen kokoaminen yhteen oli myös aiheellista, koska näin saatiin esille olemassa olevan tiedon määrä sekä mahdolliset kehittämiskohtat.

Tulosten hyödyntäminen: Hyvinvointikertomusta käytetään Oulun seudun ammattiopistossa suunnittelutyössä läpi toimintojen. Prosessin tuloksista toisen käden hyötyä saavat myös sidosryhmät sekä muut koulutuksen järjestäjät.

Asiasanat: Nuorten hyvinvointi, hyvinvointikertomus, ammatillinen koulutus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences,
Degree programme in Health Promotion
Degree programme in Rehabilitation

Authors: Marita Kuure and Hanna Laurila

Title: An electronic welfare reporting tool for an organizer of vocational education. Welfare reporting as a support tool for the organization, management and work in welfare work in Oulu Vocational College.

Supervisors: Principal lecturer, PhD Hilikka Honkanen and Principal lecturer, PhD Arja Veijola

Term and year: Spring 2013. Number of pages: 77 + 11 appendices

Background and purpose: The Healthier Northern Finland project has developed an electronic tool for welfare reporting for municipalities. The purpose of the development task was to create a similar electronic welfare report tool for the Oulu Vocational College. The purpose was also to increase the usage of welfare data and to increase co-operation with municipalities.

Material and methods: The material was gathered with multiple methods. The material was analyzed with content analysis. The evaluation was based on a realistic method of evaluation.

Results: As a result, an electronic welfare report tool was created for the Oulu Vocational College. The information required for creating an electronic tool as well as information already existing in the organization were charted. The existing information was transferred into suitable form to be included into the electronic tool. The nationwide indicator packages gathered in the Healthier Northern Finland 2 project were also used, insofar as they were applicable in the field of vocational education. During the work, it was noted that there were deficiencies in data gathering and instructions required updating.

Conclusions: The development task was topical. Youth wellbeing and the prevention of social exclusion have been discussed in Government policies. Developing student care is discussed increasingly. The welfare report tool provides a basis for these planning and development tasks. Gathering the information was also important for revealing the amount of available information as well as possible points for improvement.

Benefitting from the results: The welfare report tool is used in the Oulu Vocational College throughout their organization of work. Other organizers of education and stakeholders gain second hand benefits from the results.

Keywords: Youth wellbeing, welfare report, vocational school

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	4
1 JOHDANTO.....	6
1.1 Kehittämistyön lähtökohdat	6
1.2 Kehittämistyön tehtävä	9
2 SÄHKÖINEN HYVINVOINTIKERTOMUS KEHITTÄMISEN KOHTEENA OULUN SEUDUN AMMATTIOPISTOSSA	12
2.1 Hyvinvointikertomus	12
2.2 Toimintaympäristönä OSAO	16
2.3 Hyvinvointikertomuksen tarve ja tavoitteet	19
3 NUORTEN HYVINVOINNIN TUKEMINEN AMMATILLISESSA.....	23
KOULUTUKSESSA	23
3.1 Opiskelijoiden hyvinvointiin vaikuttavat tekijät	23
3.2 Hyvinvoinnin edistämisen haasteet ammatillisessa koulutuksessa	27
4 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS.....	32
4.1 Arviointi realistisen evaluaation mukaan	32
4.2 Kehittämisideasta tavoitekuvaan.....	34
4.3 Ohjelmateorian luominen	39
4.4 Toteutussuunnitelma.....	42
4.4.1 Prosessin suunnittelu.....	42
4.4.2 Arvioinnin suunnittelu.....	43
5 TOIMINTAKIERROKSET	48
6 KOKOAVA ARVIOINTI JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	54
6.1 Toteutuksen arviointi	54
6.2 Prosessin arviointi	59
7 KEHITTÄMISTYÖN HYÖDYNNETTÄVYYS	61
LÄHTEET	68
LIITTEET	78

1 JOHDANTO

1.1 Kehittämistyön lähtökohdat

Viime vuosina nuorten hyvinvointiin on kiinnitetty huomiota eri toimintoja ohjaavissa ohjelmissa ja kehittämistyön suunnittelussa. Valtakunnallisesti kehittämistyötä ohjataan muun muassa hallitusohjelmalla, lakiuudistuksilla, strategisilla linjauksilla ja kehittämisohjelmilla. Tämän kehittämistyön alkuvaiheessa voimassa oli pääministeri Matti Vanhasen toisen hallituskauden hallitusohjelma (2007, hakupäivä 9.2.2013). Hallitusohjelmaan sisältyi terveyden edistämisen politiikkaohjelma, jossa lasten ja nuorten hyvinvointiin kiinnitettiin erityisesti huomiota. Tavoitteena oli puuttua riittävän varhain terveyttä uhkaaviin tekijöihin ja ennaltaehkäistä ongelmien syntyä. Toisena tavoitteena oli lisätä tietoa siitä, miten hyvinvointiin vaikuttaviin tekijöihin voidaan vaikuttaa yhteiskunnallisilla päätöksillä. (Terveyden edistämisen politiikkaohjelma 2007–2011 2011, 55, hakupäivä 20.6.2012.) Politiikkaohjelma on osaltaan vaikuttanut vuonna 2011 voimaan astuneeseen terveydenhuoltolakiin, jossa säädetään terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä kunnassa. Lain pykälässä 12§ säädetään kerran valtuustokaudessa tehtävästä hyvinvointikertomuksesta ja siihen liittyvästä tiedon keruusta sekä poikkihallinnollisesta yhteistyöstä (Terveydenhuoltolaki 1326/2010 2:12§).

Hyvinvointityö jatkuu myös tulevien vuosien politiikkaohjelmissa. Pääministeri Jyrki Kataisen uudessa hallitusohjelmassa tavoitteena on nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja nuorisotyöttömyyden vähentäminen. Koulutuksella ja kouluympäristössä tapahtuvilla tukitoimilla ajatellaan olevan vaikutusta nuorten hyvinvointiin. Tavoitteeseen pyritään vastaamaan uudistetulla nuorten yhteiskuntatakuulla, jolla taataan koulutus-, kuntoutus- tai työpajapaikka jokaiselle perusasteen päättäneelle nuorelle. Huomiota kiinnitetään myös lukioden ja ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjauksen kriteereihin sekä ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden terveystalujen kehittämiseen. Opiskelijahuoltoa kokonaisuudessaan on tarkoitus kehittää

opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta. (Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma 2011, 8, 10, 31, 33, 46, 62, hakupäivä 16.3.2012.) Lapsi ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman painopisteitä ovat osallisuus, yhdenvertaisuus ja arjenhallinta. Koulutuksen osalta nämä kohdentuvat opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksien parantamiseen, korkeatasoisen koulutuksen turvaamiseen lähtökohdista riippumatta sekä opiskelijahuollon kehittämiseen. (Lapsi ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2012–2015 2012, 6, 17, 32, 37, hakupäivä 20.6.2012.)

Hallitus- ja politiikkaohjelmat sekä erityisesti uusi terveydenhuoltolaki ovat olleet pohjana kuntasektorilla aloitetun hyvinvointikertomustyön kehittämiseksi, joka taas on ollut innoittajana tämän kehittämistyön tekemiseksi. Hyvinvointikertomustyö on aloitettu kuntasektorilla jo vuonna 1998. Tällöin huomattiin, että ennen tulevaa suunnittelua on hyvä tehdä aikaisempaa kehitystä ja nykytilaa kuvaava selonteko. Vuonna 2000 käynnistettiin Kuntien hyvinvointikertomus -hanke, jonka tehtävänä oli kehittää hyvinvointikertomusmalli, joka toimisi kehyksenä kuntien yhdensuuntaiselle hyvinvointitilanteen raportoinnille. Kertomus toimi myös paikallisen strategiatyön välineenä hyvinvointitavoitteiden määrittelyssä, toiminnan seurannassa ja kuntien välisessä vertailussa. Tämän hankkeen aikana aloitettiin myös hyvinvointiin vaikuttavien indikaattorien määrittäminen. (Perttilä, Orre, Koskinen & Rimpelä 2004, 4, 15, 20, hakupäivä 28.10.2012.)

Kaste-ohjelman alainen Terveempi Pohjois-Suomi-hanke (myöhemmin TerPS-hanke) lähti kehittämään hyvinvointikertomuksesta sähköistä mallia vuonna 2010 ja samalla tehostamaan yhtenäistä indikaattorien käyttöä. Vuonna 2012 sähköinen hyvinvointikertomus oli käytössä 65 %:ssa olemassa olevista kunnista (Helanen 2012, hakupäivä 28.12.2012). Tämän kehittämistyön tavoitteena on tuottaa kunnille suunnattua sähköistä hyvinvointikertomusta mukaileva hyvinvointikertomus ammatillista koulutusta järjestävälle taholle, Oulun seudun ammattiopistolle (myöhemmin OSAO).

Ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuus on kasvanut ja yhä useampi nuori jää ilman koulutuspaikkaa tai ei tule valituksi toivomalleen alalle. Vuosien 2005–2010 välisenä aikana ensisijaisten hakijoiden määrä on kasvanut 50 354 hakijasta 67 271 hakijaan, mutta aloituspaikat ovat lisääntyneet vain 2147 kappaletta (Ammatillisen koulutuksen vetovoiman kehitys koulutusaloittain yhteishaussa vuosina 2005 – 2010 2010, hakupäivä 9.2.2013). Samaan aikaan opintojen keskeyttäminen on yleinen ongelma, jonka vuoksi opiskelupaikkoja jää jatkavilla luokilla tyhjäksi. Tärkeää on siis huolehtia niistä opiskelijoista, jotka ovat tulleet valituiksi opintoihin. Oppilaitoksen hyvinvointityön voidaan katsoa liittyvän myös opintojen läpäisyn tehostamiseen, joka on ollut tavoitteena useissa kehittämissuunnitelmissa. Esimerkiksi opetusministeriön *Koulutus ja tutkimus 2007–2012 kehittämissuunnitelmassa* ja *Kansallinen terveysterojen kaventamissuunnitelmassa 2008–2011* yhtenä tavoitteena on tehostaa opintojen läpäisyä sekä vähentää keskeyttämiä ja näin vaikuttaa syrjäytymisen vähenemiseen (Koulutus ja tutkimus 2007–2012 2007, 23–24, 28, 63, hakupäivä 19.6.2012; Kansallinen terveysterojen kaventamissuunnitelma 2008–2011 2008, 34, hakupäivä 18.6.2012).

Koulutuksella on vaikutusta hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Yksi syrjäytymisen kriteereistä on osallistumattomuus koulutukseen tai työelämään (Myrskylä 2011, 12). Koulutuksen saaneet nuoret ovat myös paremmassa asemassa työllistymistilastojen valossa (Palosuo ym. 2007, 3, hakupäivä 18.6.2012). Vuonna 2010 Ammatillisen koulutuksen käyttökustannukset olivat 10 296 euroa opiskelija kohden (Koulutuksen kustannukset vuonna 2010, hakupäivä 9.2.2013). Ammatillisen koulutuksen katsotaan kuitenkin olevan sijoitus, joka maksaa itsensä verotuloina takaisin. Syrjäytynyt nuori tuo yhteiskunnalle vähintään saman verran menoja ja lisäksi on otettava huomioon henkilökohtainen menetys ajassa ja ansiotuloissa. (Leinonen 2011, 1, hakupäivä 27.10.2012.)

Ammatillinen koulutus tavoittaa noin puolet ikäluokasta. Tilastokeskuksen (2012) mukaan vuonna 2011 peruskoulun 9. luokkalaisista 41,2 % jatkoi opintojaan ammatillisessa koulutuksessa, joten hyvinvointityö kohdentuu tärkeään ryhmään nuo-

ria. Valtakunnallisessa kouluterveyskyselyn (2011) tuloksista näkyy, että ammattiin opiskelevien keskuudessa on enemmän riskikäyttäytymistä kuin lukiota käyvillä. Ammattiin opiskelevat kokevat kuitenkin saavansa oppilaitoksen tarjoamia tukipalveluja helpommin kuin lukiolaiset. Ammatillisen koulutuksen opiskelijahuollon arviointitutkimuksessa on todettu, että oppilaitosten opiskelijahuolto onkin pääosin kunnossa, joskin resurssit ovat vaihtelevat. Toiminta on laajalti organisoimatonta eikä yhtenäistä linjaa ole määritelty ammatillisen koulutuksen järjestäjien yksiköiden sisällä. Toimintaa on tämän vuoksi vaikea arvioida ja kehittämistä pohjata tarpeisiin. (Kotamäki, Niemi, Sirkiä, Virnes, Räisänen & Hietala 2010, 76–78.)

1.2 Kehittämistyön tehtävä

Kehittämistyön tilaajana oleva Oulun seudun ammattiopisto (jatkossa OSAO) on pärjännyt edellä mainitussa valtakunnallisessa opiskelijahuollon arvioinnissa hyvin. Haasteita organisoinnille ja suunnittelulle tuovat yksikkökohtaiset tavat järjestää ja resursoida opiskelijahuoltoa sekä olemassa olevien yleisten ja yksikkökohtaisten ohjeistusten päivittäminen. Samat haasteet on huomattu myös valtakunnallisessa opiskelijahuollon arvioinnissa. Monialaisten ja laajalla maantieteellisellä alueella toimivien ammattiopistojen johtaminen ja hyvinvointityön suunnittelu on todettu tutkimuksessa haasteelliseksi (Kotamäki ym. 2010, 85). OSAOssa tietoa opiskelijoiden hyvinvointiin liittyvistä asioista kerätään ja tilastoidaan runsaasti. Kyselyiden tulokset ja tilastot julkaistaan kuitenkin eri aikoina vuodesta ja niitä tulkitaan ja käytetään kehittämistyön pohjana yksitellen.

Kehittämistyönä toteutettava sähköinen hyvinvointikertomustyökalu kokoaa OSAO:n omista tiedostoista löytyvän hyvinvointiin ja hyvinvointityönsuunnitteluun liittyvän materiaalin, esimerkiksi resurssit, ohjeistukset ja kyselyjen vastaukset yhteen. Tietoa laajennetaan valtakunnallisesti määriteltyihin nuorten hyvinvoinnin indikaattoreihin, jolloin tieto syventyy.

Tarkoituksena on ottaa olemassa oleva tieto tehokkaampaan käyttöön suunnittelu- ja arviointityössä. Tavoitteena on saada hyvinvointisuunnittelu sisältymään kaikkien toiminnan suunnittelun (vrt. kunnalliset Hyte-työryhmät). Tänä päivänä päätöksenteon odotetaan tukeutuvan laaja-alaiseen tietoon ja olevan avointa. Avoinuus on myös yksi tilaajaorganisaation arvoista. Tähän tarpeeseen pyritään vastaamaan nostamalla hyvinvointityön päätöksenteossa käytettävät tiedot esiin. Pääkäyttäjärühmänä toimii opiskelijapalvelujaos (myöhemmin Opa-jaos), joka on jatkossa sisällön päivitysvastuussa. Lisäksi koottua tietoa arvioi johtoryhmä.

Kehittämistyö vastaa myös tuleviin haasteisiin. Vuonna 2013 lausuntokierrokselle lähtevässä ehdotuksessa uudeksi oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi tulee olemaan ohjeistus hyvinvointisuunnitelman laatimiseen yhteistyössä ammatillisen koulutuksen ja kunnan toimijoiden kesken (Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 2012, 83, hakupäivä 13.12.2012). Hyvinvointikertomus antaa tälle suunnittelulle pohjan ja mahdollisuuden tarkastella eri asioiden yhteyksiä sekä tuoda esille kehittämistarpeita. Kuntien käyttöön suunniteltu hyvinvointikertomus toimii samalla periaatteella, joten hyvinvointikertomuksen "lukutaito" on yhteneväinen yhteistyön alkaessa.

Kehittämistyö toteutetaan yhteistyössä tilaajan, OSAOn, kanssa. Asiantuntijoina on mukana TerPS-hankkeen toimijoita, jotka ovat olleet luomassa sähköistä hyvinvointikertomustyökalua kunnille. Työn eri vaiheissa on otettu huomioon myös käyttäjien mielipiteitä. Tiiviisti mukana ovat olleet OSAOn kyselyiden ja intranetin sisällön asiantuntija, OSAOn atk-suunnittelija ja työresurssia sisällön kokoamiseen saatiin toiminnassa olevasta JOBI-hankkeesta, jonka työntekijällä on laaja tietämys opiskelijarekisteritiedoista. Työ toteutetaan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijoiden opinnäytetyönä. He molemmat toimivat kuraattoreina tilaajaorganisaatiossa ja ovat jatkossa hyvinvointikertomustyökalun käyttäjiä.

Kehittämistoiminnassa pyritään jonkin konkreettisen asian kehittämiseen. Toissijaisena on tiedon tuottaminen tutkimuksen merkityksessä. Tutkimuksen ja kehittämis-

toiminnan rajapintaa voidaan lähestyä myös kehittämisen suunnasta. (Rantanen & Toikko 2009, 3, 5, hakupäivä 16.2.2013.) Tässä kehittämistyössä keskitytään tilaajan tarpeisiin vastaavan tuotteen kehittämiseen, mutta työtä ohjataan tutkimuksellisin menetelmin. Lisäksi tutkimuksellista tietoa halutaan prosessin etenemisestä. Tämä antaa luotettavuutta kehittämistyölle.

Kehittämistyötä arvioidaan realistisen evaluaation (myöhemmin RE) mukaan. Se antaa mahdollisuuden arvioida prosessin etenemistä osissa, ei vain lopputulosta (Rostila 2000, 11). RE:ssa aineisto voidaan kerätä niillä keinoilla, joilla saadaan vastaus kysymykseen, eli käytössä on monimenetelmällinen aineiston hankinta (Anttila 2006, 469). Mahdollisuus on myös käyttää erilaisia tapoja aineiston käsitelyssä. Tässä kehittämistehtävässä aineisto käsiteltiin sisällönanalyysin avulla. Raportoinnissa seurataan realistisen evaluaation rakennetta Anttilan esittämän prosessin mukaan (2007, 88). RE on perinteisesti liitetty jo toiminnassa olevan toiminnon arviointiin. Tuotekehittelyssä arviointi kohdentuu tehtyihin interventioihin ja niiden aikaansaamaan muutokseen kehittämistyön suunnassa. Realismi näkyy ajantasaisena arviointina.

Tuotteesta käytetään nimitystä sähköinen hyvinvointikertomus, koska se on yhteinen kunnille suunnatun tuotteen nimityksen kanssa. Raportissa käytetään yleisiä lyhenteitä tilaaja organisaatiosta OSAOsta ja Kaste-ohjelman alla toimivasta TerPS- ja TerPS2-hankkeesta. Opiskelijoista käytetään nimitystä työn toteuttajat. Opiskelijahuollon nimitystä on opiskelijahuollon arvioinnin raportissa ehdotettu muutettavaksi opiskeluhyvinvointitermiksi (Kotamäki ym. 2010, 162). Tämä termi on otettu osittain käyttöön, esimerkiksi uudessa lakiehdotuksessa puhutaan opiskeluhuollosta opiskelijahuollon rinnalla. Käytämme molempia termejä rinnakkain riippuen siitä, kumpaa termiä käytetään asiaan liittyvässä kirjallisuudessa.

2 SÄHKÖINEN HYVINVOINTIKERTOMUS KEHITTÄMISEN KOHTEENA OULUN SEUDUN AMMATTIOPISTOSSA

2.1 Hyvinvointikertomus

Kuntien hyvinvointikertomus

Stakes käynnisti yhdessä kuntien kanssa vuonna 1998 Lasten ja nuorten hyvinvointiselontekohankkeen. Pohdittaessa kuntien hyvinvointistrategiatyötä todettiin, että ensin kannattaa laatia aikaisempaa kehitystä ja nykytilaa kuvaava selonteko ja vasta sen perusteella valmistella esitykset lähivuosien strategiaksi ja toimintaohjelmiksi. Kuntien hyvinvointikertomus -hankkeen, joka alkoi vuonna 2000, tehtävänä oli valmistella malli kunnalliseksi terveystietokertomukseksi. Sen myötä huomattiin, että keskustelu on tarpeen laajentaa hyvinvointiin yleisemmin. Näin syntyi käsite kunnan hyvinvointikertomus. Vastaavaa kunnallista raportointijärjestelmää ei ollut käytössä. Toimeksiannon tarkoituksena oli kehittää hyvinvointikertomusmalli, joka toimisi kehyksenä kuntien yhdensuuntaiselle hyvinvointitilanteen raportoinnille. Kertomus toimisi myös paikallisen strategiatyön välineenä hyvinvointitavoitteiden määrittelyssä, toiminnan seurannassa ja kuntien välisessä vertailussa. Tämän hankkeen aikana aloitettiin myös hyvinvointiin vaikuttavien indikaattorien määrittäminen. (Perttilä ym. 2004, 4, 15, 20, hakupäivä 28.10.2012.)

Hyvinvointikertomus on eri hallinnonalojen asiantuntijoiden yhdessä laatima tiivis katsaus kuntalaisten hyvinvointiin ja terveyteen sekä siihen vaikuttaviin tekijöihin, kuten väestön elinoloihin, kunnan hyvinvointipolitiikkaan ja palvelujärjestelmän toimivuuteen. Kertomuksen avulla voidaan arvioida kuntalaisten hyvinvointitarpeita, toteutunutta toimintaa ja voimavaroja suhteessa näihin tarpeisiin. (Perttilä ym. 2004, 12, hakupäivä 28.10.2012; Hyvinvointikertomuksen rakenne 2012, hakupäivä 28.10.2012.)

Hyvinvointistrategia on lyhyesti määriteltynä tietoisesti päätetty kunnan hyvinvointipolitiikan suunta. Hyvinvointiohjelma on strategian toimeenpano- ja toteuttamissuunnitelma. Oletuksena on, että strategiassa hyväksytyt hyvinvointi- ja toiminnalliset tavoitteet sekä niiden toteuttaminen sisällytetään kunnan vuosittaiseen talous- ja toimintasuunnitelman. Samalla pyritään siihen, että tavoitteiden toteutumista ja tuloksia kuvataan ja arvioidaan vuosittain toimintakertomuksessa ja kuntatarkastuksessa. (Perttilä ym. 2004, 13, hakupäivä 28.10.2012.)

Hyvinvointikertomuksen tulisi olla tosiasiatietoon perustuva viranhaltijoiden laatima kuvaus kunnan hyvinvointitilanteesta. Erityisesti se hyödyntää luottamushenkilöitä, joilla ei ole mahdollisuuksia hakea tietoja monista tietolähteistä. Kertomuksen kautta saatu hyvinvointikuva tarjoaa mahdollisuuden käydä keskustelua hyvinvoinnin kokonaistilanteesta, uhkien ja vahvuuksien todellisuudesta ja merkityksestä kunnassa. Hyvinvointikertomuksen tulisi johtaa pohdintaan vaihtoehtoisista ratkaisuista. Kertomus toimii työvälineenä hyvinvointistrategioiden ja -ohjelmien valmistelussa kunnassa ja seutukunnallisessa yhteistyössä. (Perttilä ym. 2004, 15, hakupäivä 28.10.2012; Hyvinvointikertomus 2012 hakupäivä 28.10.2012.)

Sähköinen hyvinvointikertomus (eHVK)

Sähköisessä muodossa olevan hyvinvointikertomuksen etuja paperiseen versioon verrattuna on sen helppokäyttöisyys, rakenteen selkeys ja maksuttomuus. Sähköisessä muodossa oleva hyvinvointikertomus on nopea laatia ja päivittää ja siinä on mukana kansallisesti yhtenäinen hyvinvointi-indikaattoritieto, joka päivittyy automaattisesti vuosittain. Kunnan päättäjille se on päätöksenteon väline, jonka avulla nopeasti tuodaan esille ja sovitaan kunnan hyvinvointipolitiikasta, toiminnan kehittämisestä, resursoinnista sekä arvioinnista. Etuna on, että se on poikkihallinnollisesti kaikkien hallintokuntien käytössä. Sähköinen hyvinvointikertomus helpottaa talous- ja toimintasuunnitelmatyötä, kun hyvinvointikertomuksen sisältöä voidaan siirtää suoraan näihin asiakirjoihin. (Sähköinen hyvinvointikertomus 2012, hakupäivä 28.10.2012.)

Uuden terveydenhuoltolain velvoite loi todellisen tarpeen sähköisessä muodossa olevan hyvinvointikertomuksen kehittämiseksi. Sähköisen hyvinvointikertomuksen (eHVK) versio 0.1 kehitettiin Kaste-ohjelmaan kuuluvien Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiriin – Terveempi Pohjois-Suomi – ja KYS-erva-alueen sairaanhoitopiiriin Kanerva-KASTE -hankkeiden yhteistyönä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Kuntaliiton kanssa. Mukana on ollut myös edustajia Sosiaali- ja terveysministeriöstä. Tässä versiossa ei ollut vielä mahdollista siirtää hyvinvointikertomuksen sisältöä muihin kunnan asiakirjoihin eikä mukana ollut kuntasuunnittelussa tärkeän ennakoarvioinnin työkaluja. (Terveempi Pohjois-Suomi- hanke 2011, hakupäivä 1.7.2012.)

Etelä-Suomen terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen-hanke (ESTER), on osaltaan kehittänyt eHVK ennakoarvioinnin työkalua. Ennakoarviointi on menetelmä, jossa erilaisia päätösvaihtoehtoja verrataan keskenään jo ennen lopullista päätöstä esimerkiksi terveyteen ja hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä. Näin pyritään löytämään se vaihtoehto, jolla parhaiten saavutetaan asetetut tavoitteet. Ennakoarviointia tehdään valtakunnallisesti jo sekä säädösvalmistelussa että lakisääteisesti yhdyskuntasuunnittelussa ja terveydenhuoltolain mukaisesti 5/2011 alkaen myös kuntapäätöksissä. (Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen 2012, hakupäivä 28.12.2012; Ennakoarviointi osana hyvää valmistelua 2012, hakupäivä 28.12.2012)

TerPS2-hanke on kehittänyt valtakunnallista hyvinvointi-indikaattoripakettia kunnille suunnattuun hyvinvointikertomukseen. Huomioonotettuina ovat kaikki ikäryhmät elämänkaarimallin mukaisesti. Valitut avainindikaattorit perustuvat kansallisiin rekisteri- ja väestötutkimusaineistoihin ja niiden mukaan ottaminen pohjautuu laajaan asiantuntija-arviointiin sekä käyttäjien näkemykseen keskeisimmistä indikaattoreista. (Avainindikaattorit päätöksenteon tueksi 2012, hakupäivämäärä 28.12.2012.)

Ammatillisen koulutuksen järjestäjälle kehitettävässä mallissa on mukailtu eHVK 0.3 versiota niin, että mukaan on otettu hyvinvoinnin valtakunnalliset indikaattoripaketit: osallisuus ja vaikuttaminen, elämänlaatu, henkinen hyvinvointi, terveys ja toimintakyky, turvallisuus, opiskelu ja työ, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus, asuminen ja ympäristö sekä toimeentulo. (eHVK 0.3 indikaattorien viitekehys 2012, hakupäivä 21.2.2013) Teemoja käsitellään nuorten ja nuorten aikuisten ikäryhmässä. Esitetyt rakenneindikaattorit ovat liitoksissa koulutukseen ja oppilaitoksen toimintaan.

Koulujen hyvinvointikertomus

Vuonna 2013 on lähtenyt lausuntokierrokselle ehdotus uudeksi oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi. Siinä on annettu suuntaviivoja myös oppilaitoksiin laadittavasta opiskeluhuollon hyvinvointisuunnitelmasta, joka tulisi toteutettavaksi vuoden 2014 jälkeen. Oppilaitoksiin laadittava hyvinvointikertomus on sisällöltään paljolti kunnan hyvinvointikertomusta vastaava, mutta kohdentuu lapsiin ja nuoriin.

Ehdotuksen mukaan opiskeluhuollon hyvinvointisuunnitelma laaditaan yhteistyössä koulutuksen järjestäjän sekä kunnan tai useamman kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Suunnitelmaa laadittaessa opiskelijoita sekä huoltajia on myös kuultava. Suunnitelma hyväksytään osana lastensuojelulain (417/2007) mukaista lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa kunnanvaltuustossa. Samoin kuin kunnan hyvinvointisuunnitelma, myös opiskeluhuollon hyvinvointisuunnitelma tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa ja se on otettava huomioon kuntalain (365/1995 8:65 §) mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa laadittaessa.

Opiskeluhuollon hyvinvointisuunnitelmassa tulee olla kirjattuina ehdotuksen mukaisesti:

- 1) keskeiset periaatteet opiskeluhuollon tavoitteista ja paikallisesta toteuttamisesta
- 2) arvio opiskeluhuollon kokonaistarpeista ja käytettävissä olevista palveluista

- 3) toimet joilla vahvistetaan opiskeluympäristön ja -yhteisön hyvinvoinnin edistämistä sekä opiskelijoiden varhaista tukea
 - 4) tiedot hyvinvointisuunnitelman toteuttamisesta ja seurannasta
- (Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 2012, 83, hakupäivä 13.12.2012.)

2.2 Toimintaympäristönä OSAO

Oulun seudun ammattiopisto (OSAO) on yksi Suomen suurimpia ammatillisen koulutuksen järjestäjiä. Ammattiopistoon kuuluu 12 koulutusyksikköä, jotka ovat sijoittuneet kahdeksan eri kunnan alueelle Oulun seudulla ja Koillismaalla. Ammattiopisto on osa Oulun seudun koulutuskuntayhtymää (Osekk), jonka omistajakuntia ovat Hailuoto, Ii, Kempele, Liminka, Lumijoki, Muhos, Oulainen, Raahe, Tyrnävä, Uuden Oulun kuntayhtymä ja Yli-Ii. Uuden ammattikorkeakoululain myötä koulutuskuntayhtymään on tulossa lähiaikoina muutoksia kun ammattikorkeakoulu yhtiöitetään. Entisiin kuntarajoihin on tullut myös muutoksia, sillä Haukipudas, Kiiminki, Yli-Ii ja Oulunsalo itsenäisinä kuntina lakkautettiin ja ne liittyivät Ouluun 1.1.2013. (Oulun seudun koulutuskuntayhtymä 2012, hakupäivä 9.1.2013.)

Vuonna 2011 OSAOn opiskelijamäärä oli 13 100 ja henkilökuntaan kuului 928 eri alan ammattilaista. Koulutusta tarjotaan seitsemältä alalla ja suorittaa voi 32 eri ammatillista tutkintoa. Nuorisoasteen koulutuksen lisäksi ammattiopistolla toimii aikuis- ja työpaikkakoulutusyksikkö sekä yhteinen hallintoyksikkö. (Oulun seudun ammattiopisto 2011, hakupäivä 30.6.2012.)

Jokaisesta yksikössä on opinto-ohjaus- ja erityisopetuspalvelut sekä lakisääteinen opiskelijaterveydenhuolto, joka on hoidettu yhteistyössä kunnallisen terveydenhuollon kanssa. Lisäksi seitsemässä yksikössä toimii päätoiminen kuraattori. Kuraattoripalveluiden järjestämisestä vastaa OSAO. Pudasjärven yksikössä kuraattori toimii kunnallisena palveluna yhden päivän viikosta. Yksiköissä toimii moniammatillinen opiskelijahuoltoryhmä, joka on paikallinen hyvinvointityöstä vastaava taho.

Haasteen opiskelijahuollon organisoinnille ja yhtenäistämiseksi asetetaan se, että OSAOn yksiköt sijaitsevat laajalla maantieteellisellä alueella, maaseudulta kaupunkiin. Jokaisella yksiköllä on omat erityispiirteensä ja yksikön fyysinen sijainti vaikuttaa muun muassa siihen, minkä tasoisia opiskelijaterveydenhuollon palveluita kunnassa on opiskelijalle tarjolla. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että kaupungin yksiköllä olisi palveluiden saatavuus parempaa. Pienessä maaseutuyksikössä esimerkiksi mielenterveyspalveluiden saatavuus voi olla helpompaa kuin kaupungissa, jossa opiskelijamäärät ovat suuremmat, kuin mihin opiskelijaterveydenhuollon resurssit riittävät. OSAOon kuuluvat yksiköt ovat toimineet itsenäisinä oppilaitoksina ennen liittymistä koulutuskuntayhtymään ja liittymiset ovat tapahtuneet eri aikoina. Jokaisessa yksikössä on oma tapansa toteuttaa opiskelijahuoltoa eikä resursseja ole yhteisesti määritetty. Yhtenäisiä käytänteitä ja hyvien työmuotojen jakamista toteutetaan eri ammattiryhmien tiimeissä sekä koko OSAOn moniammatillisessa opiskelijapalvelujaoksessa.

Ammattiopistossa on vuosittain käynnissä useita eri hankkeita, jotka liittyvät opiskelijoiden hyvinvointiin. Esimerkkinä tästä vuonna on 2010 aloitettu opetushallituksen rahoittama Oppimisen yhteispeli -hanke ja siihen liitoksissa oleva Kelan rahoittama Opi-hanke. Hanke toteutetaan yhteistyössä OSAOn ja kuntoutus- ja tutkimuslaitos Verven kanssa. Opi-hankkeen tarkoituksena on opiskelijoiden avomuotoisen mielenterveyskuntoutusmallin rakentaminen. Hankkeessa pilotoinnin alla on myös nettipohjainen keskustelupalsta, jossa opiskelija voi anonyymisti keskustella kuuraattorin, seurakunnan edustajan tai opiskeluterveydenhuollon edustajan kanssa. Lisäksi OSAO osallistui Turvallista ryhmää rakentamassa -hankkeeseen (2010–2012), jonka tavoitteena oli vahvistaa yhteisöllisyyttä ammatillisissa oppilaitoksissa. Tarkoituksena on herättää henkilöstö huomaamaan, että turvallisen ryhmän luominen on kaikkien tehtävä. (OSAOn projektit 2012, hakupäivä 16.3.2012.)

Opetusministeriön toimeksiannosta (372/522/2008) tehtiin valtakunnallinen arviointi opiskelijahuollon toteutuksesta ammatillisella toisella asteella. Arvioinnissa tarkas-

teltiin erityisesti opiskelijahuollon palveluiden tarjontaan ja saatavuuteen sekä opiskelijaterveydenhuollon palveluihin ja saatavuuteen liittyviä seikkoja. Lisäksi arvioitiin koulutuksen järjestäjän laatimia ohjeistuksia, palveluista tiedottamista ja palveluiden piiriin ohjaamista sekä opiskelijahuollon arviointia, kehittämistä ja suunnittelua. Arvioinnin kohteena oli myös havainnoida miten yhteistyö eri hallinnonalojen kuten sosiaali- ja terveystoimen kanssa toteutui. (Kotamäki ym. 2010, 5, 9.) Tässä tutkimuksessa OSAO kuului siihen 11,7 % koulutuksen järjestäjistä, jotka ylittivät arvioinnin tavoitetason kaikilla osa-alueilla.

OSAO osallistui myös Oulun seudun ammattikorkeakoulun toteuttamaan Teroka-hankkeessa tehtyyn opiskelijahuollon arviointitutkimukseen, jonka tarkoituksena oli kartoittaa Pohjois-Pohjanmaan ammattiopistojen käytäntöjä hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Tuloksena oli, että hyvinvointia ja terveyttä edistävä toiminta on ammatillisissa oppilaitoksissa monipuolista ja laaja-alaista. Kehittämisen kohteita löytyi esimerkiksi suunnitelmien koordinoinnissa ja jalkauttamisessa, tehtäväjakojen ja vastuiden selkeyttämisessä, seuranta- ja arviointitulosten paremmassa hyödyntämisessä. (Honkanen, Männistö & Utriainen 2011.)

2.3 Hyvinvointikertomuksen tarve ja tavoitteet

Hyvinvointityön organisointi

Ammatillinen koulutus tavoittaa suuren osan ikäluokasta, joten koulutuksen aikana voidaan tehdä laajalti nuorten hyvinvointiin vaikuttavaa työtä. Myös oppilaitosten vastuuta opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemisessa on viimeaikaisissa keskusteluissa korostettu, joten aihe on ajankohtainen. Ammatillisen koulutuksen opiskelijahuoltoon kohdistuneissa tutkimuksissa on huomattu, että oppilaitoksissa tehdään paljon hyvinvointityötä, mutta työn suunnitelmallisuudessa ja kerättyjen tietojen käytössä on puutteita. (Ks. Väyrynen, Saaristo, Wiss, & Rigoff 2008; Kotamäki, Niemi, Sirkiä, Virnes, Raisänen & Hietala 2010.)

Hyvinvointikertomuksen avulla voidaan tehostaa ammatillisen koulutuksen järjestäjän hyvinvointityön organisointia ja siihen liittyvää päätöksentekoa sekä arviointia. Kehittämistehtävän kautta myös mahdolliset puutteet voidaan tehdä näkyviksi.

Kehittämistyön tavoitteena on tuottaa OSAOlle hyvinvointikertomustyökalu, joka kokoaa yhteen olemassa olevat hyvinvointiin vaikuttavat toiminnot, ohjeistukset ja toteutettujen kyselyjen tulokset. Hyvinvointikertomustyökalu on sähköisessä muodossa, jolloin hyvinvointitieto on helposti kerättävissä ja käytettävissä sekä päivitettävissä. Tavoitteena on myös aloittaa hyvinvointikertomustyö ja luoda ensimmäinen versio OSAOn hyvinvointikertomuksesta.

Tiedolla johtaminen

Tiedon kerääminen yhteen helpottaa tiedolla johtamista. Jos käytettävissä on oikeaa tietoa, oikeiden päätösten tekeminen on helpompaa ja päätöksenteko avoimempaa. Jalavan ja Virtasen (1998, 15–16) mukaan tieto ei ole staattinen tila, vaan tieto kehittyy ja lisääntyy jatkuvasti. Organisaation tieto on usein päämäärien mukaan painottunutta ja väritynyttä sekä osin jopa virheellistä. Tietoon pohjautuvat

päätökset ja toiminta eivät ole yksittäisen ja järjestäytyneen toiminnan tulosta, vaan ne syntyvät organisaation informaatioprosessissa. Tärkeää on saada tietoa myös ympäristöstä eikä vain organisaation sisältä. Kun informaatiota hankitaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, voidaan tuottaa toimintoja, jotka palvelevat ympäristöä.

Hallintotieteen professori Antti Syvärin (23.4.2012, luento) mukaan nykypäivän johtajuudessa näkyy ammatillistuminen. Johtajat ovat erikoistuneet johtamiseen, eivät välttämättä ammattialaan. Tämä tarkoittaa sitä, että tieto johdon tueksi täytyy tulla alan toimijoilta ja muulla tavalla kerättynä. Johdon päätösten odotetaan olevan myös aiempaa enemmän näyttöön perustuvaa. Samasta asiasta puhui Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointifoorumissa Hämeenlinnan kaupungin kehitys- ja tietohallintojohtaja Riku Moisio (23.4.2012, luento). Tietojohtamisessa päätökset tehdään kokonaisuudet huomioon ottaen, eikä mennä "tulipalojen perässä". Jos asioita tarkastellaan vain yhdeltä suunnalta tai yhdestä lähteestä voi päätöksenteko kohdistua liian pieneen kokonaisuuteen, joka voi itse asiassa vaikuttaa negatiivisesti toisessa suunnassa.

Tietojohtamista ja tutkimukseen liitettyä kehittämistyötä on tehty esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveyskyselystä toimintaan -hankkeessa (2007, hakupäivä 28.10.2012). Tavoitteena oli poikkihallinnollinen kehittämistyö nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi. OSAOille tehtävä hyvinvointikertomus sisältää myös kouluterveyskyselyn tulokset ja mahdollistaa niiden tehokkaamman käytön.

Valtakunnallisen indikaattoritiedon käyttöönotto

Kehittämistehtävän yhtenä tavoitteena on saada valtakunnallinen indikaattoritieto suunnitelmallisesti ammatillisen koulutuksen järjestäjän käyttöön. Indikaattorit ovat eri asioiden mittaamisessa käytettäviä tilastollisia tunnuslukuja. Avoimen datan käyttäminen päätöksenteon ja suunnittelun välineenä on valtakunnallisen kiinnostuksen kohteena. Esimerkiksi kuntien hyvinvointikertomuksissa valtakunnallisen

indikaattoritiedon käyttäminen on sähköisen hyvinvointikertomustyökalun myötä lisääntynyt. Nuorten hyvinvointia kartoittavaa indikaattoripakettia ollaan suunnitelmassa valtakunnallisella tasolla TerPS2-hankkeessa. Tämän indikaattoripaketin liittäminen ammatillisen koulutuksen järjestäjän hyvinvointisuunnitelmaan on yksi kehittämistyön tavoitteista.

Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalisen kestävyuden mallintamisessa on otettu myös huomioon indikaattorien käyttö päätöksenteossa ja arvioinnissa. Tiedon lisääntymisen myötä tilastoja ja ennusteita voidaan tuoda lähemmäs käytännön päätöksentekoa. Tämä luo vankemman perustan päätöksenteolle, koska päätöksiin vaikuttavat asiat on yleisesti tiedossa. (Alila, Gröhn, Keso & Volk 2011, 5, 9.)

Hyvinvoinnin huomioonottaminen läpi toiminnan suunnittelun

Yhtenä kehittämistyön tavoitteena on, että hyvinvointiin liittyvät asiat otetaan huomioon läpi päätöksenteon ja eri toimintojen suunnittelussa samaan tapaan kuin kunnallisessa organisaatiossa. Terveystieteiden laissa (2010/1326 2:12 §) velvoitetaan kunnat nimeämään terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen vastuutaho sekä tekemään yhteistyötä toimialojen kesken terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Tämän ohjeistuksen myötä kuntiin on lisääntyvässä määrin perustettu hyvinvointityöryhmiä (Hyte-työryhmät) ja useissa kunnissa toimii hyvinvoinnin vastuhenkilö. Lisäksi kuntien on lain mukaan tehtävä yhteistyötä muiden kunnassa toimivien julkisten tahojen sekä yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa.

Oppilaitosorganisaatiossa tämä tarkoittaisi hyvinvoinnin huomioimista olemassa olevissa suunnitelmissa, kuten käyttösuunnitelmat ja talous- ja toimintasuunnitelmat. Myös toimintokohtaisissa suunnitelmissa hyvinvointi voidaan liittää toimintoihin esimerkiksi opinto-ohjauksen opetussuunnitelmissa ja erityisopetussuunnitelmissa. Resurssi suunnittelussa voidaan tarpeen mukaa painottaa hyvinvointia tukevia resursointia.

Tulevaisuuden haasteisiin vastaaminen

Vuonna 2013 lausuntokierrokselle lähtevässä ehdotuksessa uudeksi oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi on ammatillisen koulutuksen järjestäjät ohjeistettu tekemään hyvinvointisuunnitelma yhdessä kunnan kanssa (Virnes 2012; Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 2012, 1, hakupäivä 13.12.2012). Hyvinvointikertomus antaa tälle työlle pohjan. Tavoitteena on luoda samanlaisessa formaatissa oleva työkalu ammatillisen koulutuksen järjestäjälle kuin kunnilla on käytössä, jotta yhteistyö olisi joustavaa. Tätä helpottaa myös se, että molemmissa hyvinvointikertomuksissa ovat samat indikaattorit käytössä, joten asioita on katsottu jo alustavasti samalta pohjalta.

3 NUORTEN HYVINVOINNIN TUKEMINEN AMMATILLISESSA KOULUTUKSESSA

3.1 Opiskelijoiden hyvinvointiin vaikuttavat tekijät

Opiskelijoiden hyvinvointi

Hyvinvoinnin käsite ei poikkea nuorten kohdalla aikuisten hyvinvoinnista, mutta huomioon otettavaa on se, että lapsi ja nuori ei pysty itsenäisesti hyvinvoinnistaan päättämään, vaan hyvinvointi kuten myös pahoinvointi ovat opittuja asioita laske-
misen ja lukeminen tavoin. Lapsi ja nuori oppivat perheen ja vanhempiensa kans-
sa. (Rimpelä 2010, hakupäivä 20.9.2012.)

Hyvinvoinnin osatekijät voidaan jakaa kolmeen tekijään; terveyteen, materiaaliseen hyvinvointiin ja koettuun hyvinvointiin. Koettu hyvinvointi huomioi yksilön oman ko-
kemuksen siitä, millainen hänen materiaallinen hyvinvointinsa tai terveytensä on. Tietyn elintason saavuttamisen jälkeen ihmisen hyvinvointia kehystäviksi tekijöiksi nousevat terveys ja koetun hyvinvoinnin tekijät. Koettuun hyvinvointiin vaikuttavat ihmissuhteet ja osallisuus, ympäristö, arvonanto, oikeudenmukaisuus yhteisössä sekä mielekäs tekeminen. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan (esimerkiksi Koulu-
terveyskysely 2011) uhkana nuorten hyvinvoinnille ovat liikunnan puute, huonot ruokailutottumukset sekä vähäinen uni. Myös psykososiaaliset ja mielenterveyden ongelmat ovat lisääntyneet. (Vaarama, Moisio & Karvonen 2010, 12–14, hakupäivä 26.3.2013; Kansallinen terveyserojen kaventamishjelma 2008–2011 2008, 22, hakupäivä 18.6.2012; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisselma 2007–2011 2007, 14, hakupäivä 20.6.2012.)

Opiskelijoiden keskuudessa hyvinvoinnin osatekijät näyttäytyvät samalla tavalla kuin nuorisoväestössä yleensä. Vuonna 2011 ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijoille tehdyssä Kouluterveyskyselyssä (2011) opiskeluympäris-
tö koettiin mukavana. Suurin osa (79 %) opiskelijoista kertoi pitävänsä opiskelusta.

Työilmapiiri koettiin mielipiteen ilmaisua tukevaksi ja opettajat kohtelevat opiskelijoita oikeudenmukaisesti. Samassa kyselyssä joka viides vastaajista koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Saman verran opiskelijoista koki olevansa väsyneitä tai koulu-uupuneita. Kyselyyn oli sisällytetty masentuneisuutta kartoittavia kysymyksiä. Keskivaikea tai vaikea masennus löytyi 12 % vastanneista. Vuonna 2002 Aalto-Setälän (2002, hakupäivä 10.9.2011) toisen asteen opiskelijoiden keskuudessa tekemässä tutkimuksessa joka neljännellä opiskelijalla oli jokin ajankohtainen mielenterveyden häiriö. Yleisimmät häiriöt olivat ahdistuneisuus, syömiseen liittyvät häiriöt ja mielialaongelmat. Myös tällöin masentuneita tutkimukseen osallistuneista oli 12 %. Mielialaongelmien lisääntyminen näkyy myös nuorten sairauslomapäivien määrässä. Vuonna 2009 alle 30-vuotiaille maksettiin 36,6 % enemmän sairauspäiviä masennuksen vuoksi kuin vuonna 2004 (Raitasalo & Maaniemi 2011, 8, hakupäivä 20.9.2011).

Oulussa tehdyssä nuorten kokemuksellista hyvinvointia kartoittavassa tutkimuksessa hyvinvointia tukevia asioita olivat hyvä terveys, tyytyväisyys elämään, onnellisuus ja sosiaalinen arvostus. Tutkimukseen osallistuneista suuri osa voi hyvin. Valtaosalla asuminen ja kouluttautuminen ovat pääosin kunnossa, vaikka suurella osalla näistäkin nuorista on huomattavia vaikeuksia työn ja toimeentulon kanssa. Ystäviä on riittävästi samoin kuin läheisiä ihmisiä, joihin voi tukeutua. Avun saaminen tarvittaessa onnistuu läheisavun lisäksi virallisen palvelujärjestelmän kautta. Tutkimukseen osallistuneista 10–25 %:lla oli huomattavia hyvinvoinnin vajeita jollakin osa-alueella. Tähän ryhmään kuuluu pääosin työttömiä, mutta myös opiskelijat ovat edustettuina. Tällä ryhmällä on valtaosaan verrattuna vakavia puutteita aineellisissa resursseissa. Opinnoissa ja koulutuksesta työelämään siirtymisessä on muita suurempia vaikeuksia. Onnellisuus ja tyytyväisyys elämään on vähäisempää ja arvostuksen kokeminen harvinaisempaa. Jaksamisessa on vaikeuksia ja huolet kasautuvat. Palvelut ovat tavoittamattomissa tai ne eivät vastaa avun tarpeisiin. Yksinäisyys ja tukevien ihmisten puute ovat arjessa läsnä. (Honkakoski, Kinnunen & Vuorijärvi 2011, 5.)

Opintojen keskeyttäminen voi olla joissain tapauksissa viesti opiskelijan hyvinvoinnista. Heikko koulumenestys on merkittävä tekijä opintojen onnistumisessa. Käsi-tytys omista mahdollisuuksista kouluttautua muodostuu peruskoulussa ja oma koulutushistoria vaikuttaa myöhemmin tehtäviin valintoihin. Pärjäämättömyyden kokemukset lisäävät kouluvastenmielisyyttä ja haittaavat koulutukseen sitoutumista niin peruskoulussa kuin ammatillisessa koulutuksessa. Aiempi huono koulumenestys ja perusasteella alkaneet ongelmat jatkuvat myös toisella asteella ja vaikuttavat suoraan koulumotivaatioon. (Kuronen 2011, 8, hakupäivä 2.8.2012.) Motivaatio on suuri vaikuttava tekijä opiskelijan hyvinvoinnissa ja koulumenestyksessä. Tutkimuksen mukaan 12 %:lla peruskoulunsa päättäneistä on ongelmia siirryttäessä toisen asteen koulutukseen. Kyseessä voi olla väärä alavalinta tai se, ettei ole päässyt toivomalleen alalle. Hakutoivesija on yhteydessä koulutuksen varhaiseen keskeyttämiseen siten, että keskeyttämisen todennäköisyys on sitä suurempi mitä alhaisemmalta hakutoiveelta hakija on valittu. Heikko koulumenestys perusasteella on kuitenkin suurempi vaikuttava tekijä varhaiseen keskeyttämiseen kuin pelkkä hakutoiveen sija. Huonosti koulussa menestyneet keskeyttivät opintonsa useammin hyvin menestyneisiin verrattuna riippumatta siitä olivatko päässeet toivomalleen alalle. (Karppinen, Keltikangas-Järvinen & Savioja 2007, 130, 136, 138, hakupäivä 9.9.2012.)

Koulutuksen vaikutus hyvinvointiin

Kansallinen terveyserojen kaventamisohjelma 2008–2011 määrittelee nuoren terveyttä ja hyvinvointia perheen sosioekonomisen aseman kautta. Sosioekonomisiin eroihin yksilö ei voi paljoakaan itse vaikuttaa, eikä kyse ole välttämättä yksilön vapaasta tahdosta. Erot ovat seurausta yhteiskunnallisista päätöksistä ja niihin voidaan vaikuttaa yhteiskuntapolitiikan keinoin, esimerkiksi vaikuttamalla koulutukseen, taloudelliseen toimeentuloon ja työllisyyteen. Väestötutkimukset osoittavat, että terveydentila paranee sosiaalisen aseman parantuessa. Hyvinvoinnin sosioekonomiset erot näkyvät jo lapsuudessa. Perheen heikko taloudellinen ja sosiaalinen tilanne sekä terveysongelmat ilmenevät lasten ja nuorten fyysisinä ja psyykki-

sinä terveysongelmina ja terveyttä huonontavina elintapoina. Esimerkiksi lasten ja nuorten liikunnan harrastaminen on liitoksissa perheen sosioekonomiseen asemaan. Terveyttä heikentäviä tekijöitä kasautuu usein huonossa sosiaalisessa asemassa oleville, vähän koulutetuille ja pienituloisille. Terveyttä heikentävät tekijät myös “periytyvät” yli sukupolvien. (Kansallinen terveysterojen kaventamisohjelma 2008–2011 2008, 22–23, 27, 51, hakupäivä 18.6.2012; Myrskylä 2012, 7, hakupäivä 10.2.2013.)

Koulutus vaikuttaa sosioekonomisen asemaan voimakkaasti. Koulutus hankitaan nuoruudessa ja se ei useinkaan muutu paljoa elämänkaaren aikana, vaikkakin kouluttautuminen aikuisiällä on lisääntynyt. Koulutus vaikuttaa työmarkkina-asemaan ja ammattiasemaan, jotka kiinnittävät yksilön yhteiskuntaan työelämän kautta määrittämiin rakenteisiin. Työelämän koulutustasovaatimukset ovat kasvaneet ja tämä lisää toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneiden syrjäytymisen riskiä. Tuella koulutuksen läpäisyä voidaan ehkäistä syrjäytymistä ja vähentää terveysteroja. (Palosuo, Koskinen, Lahelma, Prättälä, Marteli, Ostamo, Keskimäki, Sihto, Talal, Hyvönen, Linnanmäki 2007, 26, hakupäivä 18.6.2012; Kansallinen terveysterojen kaventamisohjelma 2008–2011 2008, 37, hakupäivä 18.6.2012.)

Myrskylän (2011, 12, 25–26) työ ja kouluelämän ulkopuolisista nuorista tekemänsä tutkimuksen mukaan niistä nuorista, joilla ei 25-vuotiaana ole perusasteen jälkeistä tutkintoa tai kesken olevia opintoja, näyttää suuri osa jäävän vaille jatkokoulutusta. Jos opiskelua ei aloiteta nuorena, niiden aloittaminen myöhemmin tulee yhä epätodennäköisemmäksi. Pelkästään perusasteen opinnot käyneen nuoren riski kuulua yhteiskunnan ulkopuolelle oleviin on Myrskylän tutkimuksen mukaan lähes kolminkertainen verrattuna ammatilliset opinnot suorittaneeseen nuoreen. Työttömyyden riski on myös merkittävä niillä, joilla on takanaan vain perusopinnot. Samalla kasvaa todennäköisyys sille, että heidän toimeentulonsa muodostuu lyhyistä työsuhteista, erilaisista työttömyyskorvauksista ja sosiaalisista tulonsiirroista (Leinonen 2011, 5, hakupäivä 27.10.2012).

Syrjäytyneen nuoren kriteerit Myrskylän (2011, 12) sanoin: *“Nämä nuoret eivät ole töissä, eivät työttömiä, eivät opiskelemassa, eivät varusmiespalveluksessa eivätkä eläkkeellä.”*

3.2 Hyvinvoinnin edistämisen haasteet ammatillisessa koulutuksessa

Opiskelijahuollon organisointi

Opetushallitus sekä terveyden ja hyvinvoinnin laitos käynnistivät terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä koskevan tiedonkeruun toisella asteella vuonna 2008. Lisäksi vuonna 2010 toteutettiin opetusministeriön toimeksiannosta arviointitutkimus opiskelijahuollon toteutumisesta, sen käytännöistä ja kehittämisestä toisen asteen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Aineistoista tuli selkeästi näkyviin monimuotoisten oppilaitosten johtamisen haasteet. Arviointiryhmä piti opiskelijahuollon johtamista hajanaisena ja toimintaa johtamisen puutteiden vuoksi koordinoimattomana. Esille tulivat erityisesti järjestäjien linjausten hajanaisuus, tavoitteiden epäselvyys sekä resurssiohjaukseen, opiskelijahuollon kehittämiseen ja tulosten seurantaan ja laadun arviointiin sekä kehittämisen systemaattisuuteen liittyvät puutteet. Niin ikään koulutuksen järjestäjän eri yksiköiden toimintatapojen yhtenäistäminen ja tasa-arvoisten opiskelijahuoltopalveluiden turvaaminen kaikille opiskelijoille osoittautui vaativaksi tehtäväksi. Opiskelijahuollon organisointi monimutkaistuu sen mukaan, miten hajallaan järjestäjän yksiköt sijaitsevat. Monilla järjestäjillä opiskelijahuollon toiminnan ja sen linjausten yhtenäistäminen on vielä kesken. Erot ovat suuria koulutuksen järjestäjien välillä mutta myös saman koulutuksen järjestäjän eri toimipisteiden välillä. Suunnitelmia ja toimintaohjeita on laadittu tarpeen mukaan ja ne on laadittu eri aikaan eikä yhtenäistä hyvinvointisuunnitelmaa ole. Tämä aiheuttaa sen, että opiskeluhuollon suunnittelu on pirstaleista ja dokumenttikeskeistä sekä yhtenäistä arviointia on vaikeaa tehdä. Fuusioituneilla järjestäjillä ei ollut yhtenäisiä linjauksia ja periaatteita, vaan ne olivat delegoineet opiskelijahuollon oppilaitoksille. (Väyrynen ym. 2008, 8; Kotamäki ym. 2010, 76–78, 82, 84–85, 189–190.)

Koulutuksen järjestäjän eri yksiköillä on omat suunnitelmansa ja toimintaohjeensa (Väyrynen ym. 2008, 8). Suunnitelmia ja toimintaohjeita on laadittu tarpeen mukaan paljolti ongelma- ja toimintokeskeisesti. Suunnitelmat ja ohjeet on niin ikään laadittu eri aikaan. Uutta ohjetta ja suunnitelmaa ei myöskään ole aina osattu liittää toiminnan kokonaisuuteen. Kokonaisvaltaista hyvinvointisuunnitelmaa ei järjestäjillä yleisesti ole. Arviointiryhmän mielestä kokonaisvaltaisen opiskelijahuollon suunnittelun, seurannan ja arvioinnin avulla on mahdollista parantaa palveluiden laatua ja henkilöstön sitoutumista tavoitteisiin ja motivaatiota jatkuvaan parantamiseen. Arviointitutkimuksen pohjalta arviointiryhmä esitti palvelutarjonnan, sekä toimintaa ohjaavien periaatteiden ja ohjeiden kokoamista eri tahojen kanssa yhteistyössä laadittavaan hyvinvointisuunnitelmaan. Tähän liittyy koulutuksen järjestäjän eri yksiköiden toimintatapojen yhtenäistäminen ja toiminnan koordinointi sekä opiskelijahuollon strategisten linjausten ja vuosisuunnitelmien teko. Myös seurantajärjestelmän kehittäminen ja olemassa olevien seurantatietojen hyödyntäminen nähtiin kehittämisen kohteena. (Kotamäki ym. 2010, 76–78, 82, 84–85, 189–190.)

Opiskelijahuollon toteuttaminen

Tällä hetkellä opiskelijahuollon toiminnan ohjaus on sisällytetty useisiin eri lakeihin. Laissa ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) todetaan, että ammatillisen tutkinnon tarjoamisen lisäksi koulutuksen tavoitteena on tukea opiskelijoiden kehitystä hyviksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. Opiskelijahuollon tarkoitus oppilaitoksessa on edistää ja ylläpitää hyvän psyykkisen, sosiaalisen ja fyysisen terveyden edellytyksiä. Oppilaitoksen velvollisuus on huolehtia siitä, että opiskelijalle annetaan tieto hänen käytettävissään olevista palveluista ja hänet ohjataan hakeutumaan näihin palveluihin. Opiskelijaterveydenhuollosta säädetään terveydenhuoltolaissa (1326/2010) ja opiskelijoiden sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi tarvittavista palveluista lastensuojelulaissa (417/2007). Tarkemmin opiskelijahuollosta määrätään laissa ammatillisesta koulutuksesta muutossäädöksessä (2003/479), jonka mukaan opiskelijahuollon keskeiset periaatteet sisällytetään opetussuunnitelmien perusteisiin, jotka ohjaavat paikallisia ope-

tussuunnitelmia. Lakia opiskeluhuollosta on valmisteltu pitkään ja vuonna 2014 sen olisi tarkoitus astua voimaan. Vuonna 2013 lausuntokierrokselle lähteneessä lakiesityksessä ehdotetaan koottavaksi lainsäädännössä nykyisin hajallaan olevat oppilas- ja opiskelijahuoltoon koskevat säännökset (Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 2012, 1, hakupäivä 13.12.2012).

Oppilaitoksissa opiskelijahuollolliset toiminnot ovat useimmiten opintojen ohjaus, erityisopetus ja kuraattoripalvelut. Terveysterveysto on järjestetty kunnallisen palvelun kautta. Laajemmin katsottuna opiskelijahuoltoon kuuluvat ohjaajapalvelut sekä yhteistyötahojen tarjoamat palvelut. (Kotamäki ym. 2010, 75.)

Kansallisen terveyserojen kaventamishjelmassa 2008–2011 (2008, 35–63, hakupäivä 18.6.2012) todetaan, että opiskeluterveydenhuolto toteutetaan ammatillisella toisella asteella heikommin kuin muilla kouluasteilla. Samaisen ohjelman toimenpiteisiin on kirjattu opiskeluterveydenhuollon järjestäminen kunnallisesti kansallista tasoa vastaavaksi (sama 2008, 73, hakupäivä 18.6.2012). Koulutuksen järjestäjät eivät johda opiskelijaterveydenhuoltoon. Opiskeluterveydenhuolto näkyi valtakunnallisessa opiskelijahuollon arviointitutkimuksessa oppilaitosten toiminnassa irrallisena ja moni koulutuksen järjestäjä luottaa koulutusyksikön sijaintikunnan opiskeluterveydenhuollon järjestämistä vastuuseen. (Kotamäki ym. 2010, 85.)

Lähes kaikilla koulutuksen järjestäjillä on opinto-ohjaajan palvelut käytössään. Koulutuksen järjestäjillä on erilaisia näkemyksiä siitä, kuuluuko opinto-ohjaus opiskelijahuoltoon. Useimpien järjestäjien mielestä opinto-ohjaus ja opinto-ohjaaja kuuluvat keskeisesti opiskelijahuoltoon ja tukiprosesseihin, kun taas osa järjestäjistä ajattelee opinto-ohjauksen sisältyvän ydinprosesseihin. Opinto-ohjaajien rooli ja vastuu opiskelijahuollossa on kuitenkin merkittävä. Opinto-ohjaaja tuntee opiskelijan ja hänen tehtävänä on tukea opiskelijaa opintoihin liittyvissä asioissa. Opinto-ohjaajan tehtävissä korostuu opiskelijoiden neuvonta, ohjaus ja opiskelijan kasvun tuki kaikissa opiskelun vaiheissa. Opinto-ohjaaja on usein myös opiskelijahuoltoryhmien organisoija oppilaitoksissa. (Kotamäki ym. 2010, 98, 126.)

2000-luvulla opinto-ohjaajien lisäksi muuta opiskelijahuolto henkilökuntaa, kuten erityisopettajia ja kuraattoreita, on palkattu oppilaitoksiin lisääntyvässä määrin. Monet koulutuksen järjestäjät ovat lisänneet henkilöstöä myös asuntolatoimintaan ja opiskelijoiden vapaa-ajan ohjaukseen. Isoista yksiköistä löytyy lisäksi koulunkäyntiavustajia ja ammatillisia ohjaajia sekä psykologeja. (Kotamäki ym. 2010, 85, 125.)

Kuraattoreiden määrä ammatillisella toisella asteella on lisääntynyt viimeisten vuosien aikana paljon (Kotamäki ym. 2010, 125). Tällä hetkellä lakiin ei ole kirjattu kuraattori- tai psykologipalvelujen järjestämisvelvoitetta toiselle asteelle. Useat ammatillisen koulutuksen järjestäjät turvaavat kuraattoripalvelut opiskelijoilleen omalla rahoituksella ilman valtion tukea. Tämä on aiheuttanut palvelujen saamisen eriarvoistumista pienten ja suurten koulutuksen järjestäjien välillä. (Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 2012, 1, 8, 32, hakupäivä 13.12.2012.) Vaikka kuraattoreiden määrä on kokonaisuutena kasvanut, kaikilla järjestäjillä ei ole kuraattoria. Kuraattoripalvelujen saatavuus on useissa isoissakin yksiköissä hyvin rajoitettua, koska kuraattorit vastaavat usean eri yksikön kuraattoripalveluista. Kuraattoreiden määrässä oli valtakunnallisen opiskelijahuollon arviointitutkimuksen mukaan suuria järjestäjien välisiä eroja. (Kotamäki ym. 2010, 125.)

Kouluterveyskyselyn (2011) mukaan ammattiin opiskelevista 18 % kokee avun puutetta itseään huolestuttavissa asioissa. Valtakunnallisesti 16 % ammattiin samaan tutkimukseen osallistuneista kokee terveydenhoitajalle pääsyn vaikeaksi. Oulun alueella, jossa suurin osa tilaajaorganisaation oppilaitoksista toimii, prosenttiosuus on 25 %. Kuraattorille pääsyn kokee vaikeaksi 19 % koko aineistoon vastanneista, joka on samaa luokkaan kuin Oulun alueella. Psykologipalveluja on oppilaitoksissa harvemmin tarjolla, joka näkyy myös tuloksissa. Vaikeaksi psykologille pääsyn kokee 35 % vastanneista. Uudessa lakiehdotuksessa esitetäänkin, että kuraattori ja psykologipalvelut taattaisiin kaikille toisen asteen opiskelijoille vastaa-

vina kuin perusasteen opiskelijoilla (Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 2012, 1, hakupäivä 13.12.2012).

4 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

4.1 Arviointi realistisena evaluaationa

Rantasen ja Toikon (2009, 10, hakupäivä 16.2.2013) mukaan kehittämistoiminta tähtää ensisijaisesti konkreettiseen muutokseen, joten metodeilla ei ole kehittämistoiminnan kohdalla yhtä keskeistä roolia kuin tieteellisen tutkimuksen yhteydessä. Kuitenkin kehittämissprosessien yhteydessä systemaattinen lähestymistapa helpottaa myös tulosten siirrettävyyttä. Tätä kehittämistyötä arvioidaan realistinen evaluaation mukaan, joka mahdollistaa arvioinnin jokaisen intervention jälkeen prosessin edetessä ja kokonaisuuden arvioinnin lopussa. Anttilan (2007, 72) mukaan realistinen evaluaatio ei tyydy pelkästään toteamaan tuloksia, vaan arvioi myös tulosten hyödynnettävyyttä ja soveltuvuutta kehittämiskohteessa. Se antaa mahdollisuuden käyttää työvälineinä niin kvalitatiivisia kuin kvantitatiivisia menetelmiä, riippuen siitä mitä tutkimuskysymykseen vastaaminen vaatii.

Realistinen evaluaatio on suomennettu arviointitutkimukseksi. Raportissa käytetään rinnakkain molempia termejä. Evaluaatio sanan rinnalla käytetään suomenkielistä sanaa arviointi. Raportissa käytetään lisäksi realistisesta evaluaatiosta tutkimuskirjallisuudessakin käytettävää lyhennettä RE.

Realistiseen evaluaatioon tutustuttiin useiden tutkimusten, kehittämistöiden ja opinnäytteiden kautta. Metodien käyttökohteet olivat hyvin erilaisia. Osa töistä oli kohdennettu realistisen evaluaation alkuperäiseen tarkoitukseen, jonkin olemassa olevan, yleensä sosiaalityön toimintoihin liittyvän toiminnan arviointiin (mm. Haaranen 2012; Riila 2012; Hänninen 2012). Suuri osa viimeaikaisista raporteista kohdentui kuitenkin jonkin uuden toiminnon tai tuotteen kehittämiseen, johon RE sopii sovellettuna myös hyvin (mm. Pekonen 2011; Nurminen 2012; Vuori 2012). Tämä tutustumismatka osoitti, kuinka tärkeäksi osaksi kehittämistyötä arviointitapa on noussut. Erityisesti prosessin arviointiin on kiinnitetty paljon huomiota. Arvioinnilla

voidaan todentaa kehittämistyön suunnitelmallisuus ja oppia saadaan myös prosessista itsestään. Toiminta on sisältä ohjattua ja tehdyt toiminnot pohjautuvat prosessista saatuun arvioituun tietoon.

Tämä kehittämistyö kohdentuu uuden tuotteen kehittämiseen ja sivuaa myös organisaation toimintatapojen kehittämisprosessia, joten RE sopii tehtävää ohjaavaksi lähestymistavaksi. Arviointitutkimusten raportointi on vaihtelevaa. Läpikäytyjen tutkimusten raportoinnissa oli nähtävissä teoreettisen tutkimuksen ja projektityönraportoinnin sujuvaa yhdistämistä. Tämän raportin rakenne noudattelee Anttilan RE:ta käsittelevässä julkaisussa esitettyä mallia prosessin kulusta. (2007, 88).

Arvioinnin metodologiset juuret tulevat yhdysvalloista. Arviointia käytettiin 1930 ja 1940 luvuilla Ralph Tylerin johdolla tavoitteisiin sidotun koulutuspolitiikan tutkimiseen. Arviointitoiminnan metodologinen perusta kehittyi vahvasti 1950-luvulla. Ray Pawson ja Nick Tilley (1997) ovat arvioinnin paljon lainattuja Eurooppalaisia ajattelijoita (Virtanen 2007, 33, 35). Heidän teoksensa *Realistic evaluation* on myös tämän arvioinnin ohjaavana teoksena olevan Anttilan *Realistinen evaluaatio* (2007) usein lainattu lähde.

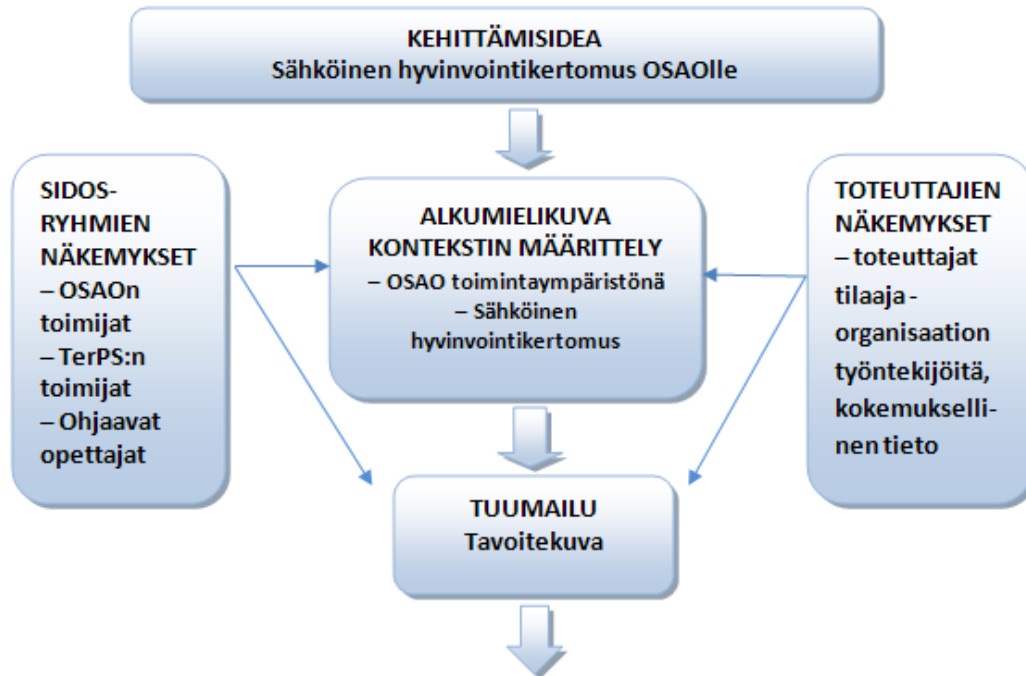
Evaluaatio on perinteisesti arviointia ja seurantaa. Kehittämistehtävän toteutumista tarkastellaan tavoitteiden, vaikutusten ja projektin ohjaamisen näkökulmasta (Sepänen-Järvelä 1999, 90). Työprosessit ovat eräänlaisia tiedon ja osaamisen yhteenliittymiä. Ne ovat aluksi hypoteeseja siitä mitä voisi toimia ja myöhemmin tietoa siitä millä tavoin hyvin tuloksiin voidaan päästä. (Jalava & Virtanen 1998, 14.)

Tieteellisellä, yleistettävällä tiedolla ei ole kontekstia. Kehittämistyössä luotu tietosen sijaan sijoittuu jossakin määrin aikaan ja paikkaan. (Jalava & Virtanen 1998, 30.) Evaluaation tavoite on perinteisestä tutkimuksesta poiketen toiminnan kehittäminen. Tällöin tulee tuottaa käyttökelpoista ja hyödynnettävissä olevaa tietoa. Olennaista on miten tuotettua tietoa voidaan syöttää takaisin rakentavalla tavalla ja oikea-aikaisesti arvioitavaan prosessiin. (Lindqvist 1999, 118.)

RE on kiinnittynyt todelliseen ympäristöön ja antaa näin konkreettista tietoa siitä mikä toimii ja missä on kehitettävää. Lähestymistapa antaa myös mahdollisuuden arvioida yksittäistä tapahtumaa siinä ympäristössä jossa se tapahtuu. RE ei pyri tarkastelemaan kokonaista projektia yhdellä kertaa vaan sen avulla voidaan tarkastella osakokonaisuuksia, joista täydentyy kokonaisuus. (Rostila 2000, 11.) RE ei myöskään tarkastele pelkästään tuloksia. RE on arviointimenetelmänä kiinnostunut siitä, mikä interventio saa käynnistettyä sellaisen toiminnon (mekanismi) joka aiheuttaa tietynlaisia tuloksia tietynlaisessa ympäristössä (kontekstissa), jossa toiminto laitetaan käyntiin sekä kuinka eri osatekijät vaikuttavat kokonaisuuteen (Pawson & Tilley 2004, 6-9; Dahler-Larsen 2005, 10–11; Anttila 2007,68.) Kehittämisarviointi kytkeytyy kiinteästi organisaatioiden työ- ja palveluprosessien edistämiseen (Kazi & Rostila 2001,70). Prosessievaluatiossa kiinnostus kohdentuu mitä projektin aikana tapahtuu. Mukana oleva tutkija voi olla kehittäjä tai osallistuja. (Jalava & Virtanen 1998, 127.)

4.2 Kehittämisisideasta tavoitekuvaan

Kehittämistyön prosessi rakennettiin Anttilan RE:sta kokoaman prosessin kuvauksen mukaisesti (2007, 88). Viitteitä on otettu myös Anttilan (2006, 464–465) teoksesta. RE:n peruselementti on mallinnus. Mallinnuksessa kuvataan hankkeen lähtökohdat, siihen vaikuttavat taustatekijät, tulosodotukset, hankkeen toteuttamisprosessi, tiedonhankintaprosessit ja arviointi. Mallinnus voi olla kuvallinen, sanallinen tai toiminnallinen mallinnus. (Anttila 2006, 464; Anttila 2007, 69–70, 75.) Tässä raportissa mallinnus on kuvattu sekä kuvioin että sanallisesti (kuviot 1-4).

KUVIO 1. Kehittämisideasta tavoitekuvaan (Mukaillen Anttila 2007,88)

Alkumielikuvan luominen

Realistisen evaluaation ensimmäisessä vaiheessa luodaan kehitys- tai tutkimushankkeelle alkumielikuva (kuvio1). Hanke lähtee aina liikkeelle todellisesta tarpeesta. Tässä vaiheessa vielä ajatukset ovat luonnoksenomaisia ja keskitytään kuvailemaan odotuksia. (Anttila 2006, 464.) Virtanen ja Jalava (1998, 115–116.) suosittelevat, että kehittämishankkeiden käynnistämiseen varataan riittävästi aikaa, jotta yhteinen käsitys kehittämisen kohteesta selkiytyy osallistujille. He pitävät hyvänä käynnistämisvaiheen esimerkkinä Lars Möllerforsin (1979) ideaa alkudialogista, jossa organisaation toimijat pääsevät vaikuttamaan hankeideaan. Tämä sitouttaa toimijat tulevaan työhön.

Kehittämisidea sai alkunsa vuoden 2011 keväällä pidetyssä Ammatillisen koulutuksen hyvinvointifoorumissa, jossa opetusneuvos Elise Virnes opetushallituksesta kertoi opiskelijahuollon arviointitutkimuksen (Kotamäki ym. 2010) tuloksista ja toi esille hyvinvointityön organisoinnin puutteet sekä arviointitoimikunnan ehdotuksen

hyvinvointisuunnitelman tekemiseen ammatillisen koulutuksen järjestäjän organisaatioihin.

Tämän kehittämistyön toteuttajat ovat töissä ammattiopistossa ja tunnistivat tarpeen hyvinvointisuunnittelun tehostamiselle myös omassa organisaatiossaan. Idea hyvinvointikertomuksesta esiteltiin OSAOn kehittämisjohtajalle ja opiskelijapalvelujaoksen puheenjohtajalle sekä ohjaaville opettajille. Ajatus sai kannatusta, joten kehittämistyötä lähdettiin ideoimaan.

Työn toteuttajat olivat tutustuneet sähköiseen hyvinvointikertomustyökaluun aiemmin opinnoissaan. Hyvinvointikertomuksen kehittämiseksi oli myös yhteiskunnallinen tilaus. Hyvinvointitiedon olemassa oloa ja sen käyttöä OSAOn eri yksiköissä oli tarkasteltu ammatti korkeakoulun tutkimuksessa (Honkanen ym. 2011) aiemmin ja esille oli tullut tiedon ja työn määrä ja se, että sitä ei kukaan organisoinut eikä hallinnoinut. Keskustelussa pohdittiin voitaisiinko TerPS-hankkeessa pilotoitavana olevan sähköisen hyvinvointikertomustyökalun käyttöä laajentaa myös ammatillisen koulutuksen järjestäjälle.

Kontekstin määrittely

Kehittämistyön konteksti on esitelty aiemmin raportissa kappaleessa 4. Kehittämishankkeille on tyypillistä että ne liittyvät aina kiinteästi johonkin tiettyyn ympäristöön ja tilanteeseen ja kontekstiin (kuvio1). Nämä määritellään hankkeen alkuvaiheessa tarkasti. (Anttila 2007, 90–91.) Tässä työssä toimintaympäristönä on OSAO ja sen sähköisessä muodossa olevat hyvinvointiin liittyvät tiedostot. Toimintaympäristö määrittää kehittämistyössä myös tavoitteita ja raamittaa toimintaa. Kehittämistehävä kiinnittyy tilanteeseen, jossa hyvinvointikertomustyö on lakisääteistä kunnille ja hyvinvointisuunnitelmien tekemistä suositellaan ammatillisen koulutuksen järjestäjälle.

Kehittämistyön toinen konteksti on hyvinvointikertomus. Ideointivaiheessa tiedossa oli, että Terveempi Pohjois-Suomi- hanke suunnittelee kuntaorganisaatiolle uudenlaista työkalua hyvinvointikertomustyön tueksi. Tämän kehittämistyön innoittajana on TerPS-hankkeessa kehitetty sähköinen hyvinvointikertomustyökalu kunnille. Kontekstiksi valittiin hyvinvointikertomuksen raamit ja sähköinen muoto, sen helpon levitettävyyden, ekologisuuden ja päivityshelpouden vuoksi. Lisäksi samanmuotoinen tuote kunnille suunnatun version kanssa mahdollistaisi tulevaisuuden yhteistyön.

Tuumailu

Tuumailussa perehdytään ulkoiseen ja sisäiseen tietoon, jota asiasta on olemassa. Tavoitteiden ja arvotauksten selvittelyssä on hyvä tehdä yhteistyötä sidosryhmien ja toimeksiantajan kanssa. Realistisessa arvioinnissa tekijän omat arvot, arvostukset, normit ja asenteet ovat niin ikään huomion kohteena. Nämä voivat poiketa kovastikin sidostahojen arvoista ja arvostuksista. Tärkeää on selvittää yhteistyössä se, mikä tarvitsee kehittämistä ja minkälainen uuden ratkaisun tulisi olla, jotta se vastaa osallistujien ajatusta tavoitteesta. (Anttila 2006, 464; Anttila 2007, 90–92.)

Realistisen evaluaation prosessikuvauksen mukaisessa tuumailuvaiheessa toimijat kokoontuvat keskustelemaan kehittämistehtävän lähtökohdista, tavoitteista ja menettelytavoista alkuvaiheen tietoihin pohjaten. Idean kypsyttelyyn käytetään sisäistä ja ulkoista tietoa ja näkemyksiä. Sisäistä tietoa ovat toteuttajien henkilökohtainen tieto, hiljainen tieto, omat kokemukset ja osaaminen. Ulkoista tietoa ovat toimeksiantajan näkemykset sekä asiantuntijoiden kokemukset. (Anttila 2007, 90, 92–93.)

Tuumailuvaiheeseen osallistuivat työn toteuttajat, ohjaavat opettajat, TerPS-hankkeesta asiantuntijajäsen ja OSAOn kehittämisjohtaja. Työn toteuttajat toivat tuumailuun sisäistä tietoa omien kokemustensa myötä. Tietoa kerättiin myös muilta tilaajaorganisaation toimijoilta. Ulkoista tietoa olivat OSAOn johdon toiveet kehittämistyölle sekä TerPS-hankkeen toimijoiden tuottama tieto. Ulkoista tietoa saatiin

myös tutustumalla asiaan liittyviin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin asiakirjoihin ja ohjeisiin sekä nuorten hyvinvointiin liittyviin tutkimuksiin.

Kehittämistehtävän tarpeenkartoituksen ja ideoinnin alkuvaiheessa idea esiteltiin opetuksen kehittämistiimille, joka on OSAOn yhteinen kehittämistä edistävä elin ja vie kehittämisehdotuksia johtoryhmään. Idea esitettiin myös johtoryhmälle, jolta saatiin lupa lähteä viemään hanketta eteenpäin. Opiskelijapalvelujaokselta, joka on tuotteen pääkäyttäjä, kysyttiin alkuvaiheessa sisällöllisiä tarpeita sekä esiteltiin tuotteen perusajatusta. Lisäksi sisällöllistä tietoa sekä ajatuksia tarpeista kerättiin kuraattoryöryhmältä, joka on tuotteen yksi käyttäjäryhmä osana yksiköiden oppilashuoltoryhmiä sekä omassa työssään ohjeistusten osalta. Kehittämistyön etenemisestä tiedotettiin väliajoin opiskelijapalvelujaoksen puheenjohtajaa sekä kehittämisohtajaa.

Tuumailuvaiheessa mietittiin, onko TerPS-hankkeen sähköisen hyvinvointikertomuksen malli sopiva siirrettäväksi ammatillisen koulutuksen järjestäjälle sellaisenaan. Todettiin, että pelkästään indikaattoreihin perustuva hyvinvointikertomus ei palvele tarkoitustaan ja tärkeäksi koettiin olemassa olevan tiedon kokoaminen yhteen, jotta tiedon käyttö helpottuisi. Päätettiin tehdä sähköisestä hyvinvointikertomuksesta sellainen, että se kokoaa eri formaateissa olevaa tietoa ja sen lisäksi kertomukseen yhdistetään valtakunnallinen indikaattoritieto. OSAOn organisaation toiveena oli, että käyttöön ei tulisi enää uutta ohjelmaa, vaan hyvinvointikertomus olisi hyvä saada sisällytettyä nykyisiin ohjelmiin. Tieto olisi sähköisessä muodossa ollessaan helppo pitää ajantasaisena.

Tavoitekuva

Anttilan (2006, 464) mukaan seuraavassa vaiheessa hahmotellaan ja selkiytetään tavoitetta. Varsinainen tutkimusongelma määritellään ja laaditaan toimintasuunnitelma ongelman selvittämiseksi ja arvioimiseksi. Tavoitekuvaksi ideoinnin ja tuumailun kautta selkiytyi hyvinvointikertomus OSAOille. Tuote tehdään sähköisenä

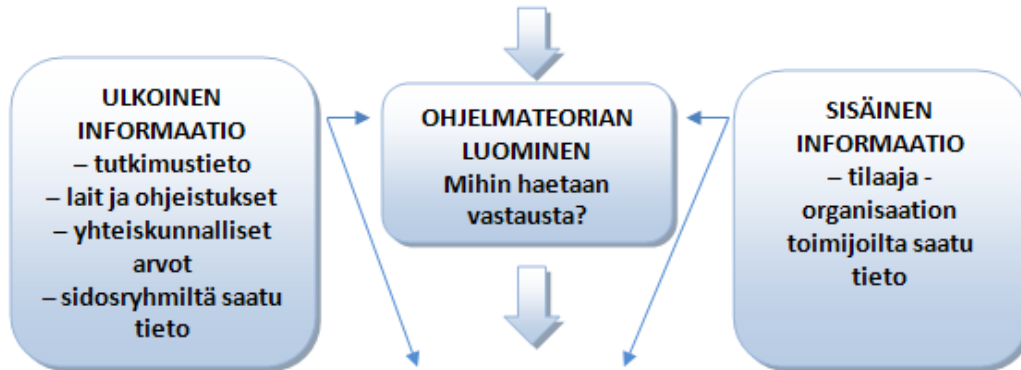
mallina, joka sisältyy OSAOn olemassa oleviin työkaluihin. Sisältö mukailee TerPS-hankkeen kehittämää kunnan päätöksenteon tueksi suunniteltua mallia, mutta se sopeutetaan OSAOn tarpeisiin niin, että kerättävää tietoa pystytään helposti käyttämään koulutuksen järjestäjän tarpeisiin. Yhtenä osiona on kunnalle suunnatussa hyvinvointikertomuksessa oleva indikaattoritieto, joka lisää tulevaisuudessa kuntien ja ammatillisen koulutuksen järjestäjän laatimien hyvinvointikertomusten vertailumahdollisuuksia. (Kuvio1.)

4.3 Ohjelmateorian luominen

Realistisen evaluaation kielessä teoreettista orientaatiota kutsutaan ohjelmateoriaksi. Sillä halutaan tuoda esiin miten ja miksi kehittämistyön ajatellaan olevan vaikuttava. RE kohdistuu tämän lähtökohdan testaamiseen ja edelleen kehittämiseen. (Anttila 2007, 70, 75.) Rostilan (2000, 12) mukaan realistisessa arviointitutkimuksessa projektin käyttöteorian selventäminen ja teorian arviointi olemassa olevan tietämyksen valossa on riittävä tutkimustehtävä. Tutkimuksesta ei siis ole aina tarpeen kerätä omaa aineistoa, jolla teoriaa koetellaan. Uuden aineiston hankinta voidaan rajoittaa myös vain joihinkin oletuksiin. Teoria voi käytännön projektityössä tarkoittaa myös muunlaista teoriaa kuin akateemista kirjateoriaa (Rostila 2000, 19).

Ohjelmateorian kokoamiseksi käytetään ulkoista ja sisäistä informaatiota (kuvio 2). Ulkoisena informaationa toimi kehittämistehtävän idean tueksi haettu teoreettinen pohja. Näitä ovat esimerkiksi teoreettisessa viitekehyksessä kuvatut politiikkaohjelmat, paikalliset strategiat sekä tutkimustieto opiskelijahuollosta sekä opiskelijoiden hyvinvointiin liittyvistä tekijöistä. Sisäistä informaatiota on organisaation sisältä kerättyä tietoa nykyisten sähköisten tiedostojen käytöstä sekä tarpeen selvitystä sisällöistä. Sisäistä informaatiota saatiin myös alkudialogista sidosryhmien kanssa. Kehittämisprosessin alussa on tehty tarpeen kartoitus ja aiheen rajaus. Näistä syntyy tietty näkemys, josta tiivistetään tutkimusongelma. Tutkimusongelman ratkaisemiseksi luodaan toimintamalli ja oletettu tulos. (Anttila 2007, 70, 75.) Realistista arviointitutkimusta ei voi yleensäkin suunnitella etukäteen kovin valmiiksi, koska

oletusten valinta vaikuttaa tiedon hankintaa koskeviin ratkaisuihin (Rostila 2000, 15).

KUVIO 2. Ohjelmateorian luominen (Mukaillen Anttila 2007,88)

Ohjelmateorian perusolettamus ja tavoitekuva on olemassa olevan hyvinvointitiedon kerääminen yhteen auttaa hyvinvointityön suunnittelussa ja organisoinnissa läpi toimintojen. Perusolettamuksen kysymyksiä käytettiin realistisen evaluaation hypoteeseja: Mikä toimii, mihin tarpeisiin, ketä ja mitä varten ja missä olosuhteissa.

Mikä toimii: Sähköinen hyvinvointikertomus toimii OSAOssa hyvinvointitiedon koajana, johtamisen työkaluna ja henkilöstön tietopankkina. Vaihtoehtoina olevista toteuttamismalleista valittiin kehittämiskohteeksi se, joka tähän ympäristöön soveltuu teknisesti ja joka pystytään teknisesti toteuttamaan koulutuksen järjestäjän sisällä omana työnä.

Kenelle toimii: Sähköinen hyvinvointikertomus toimii kaikkia työntekijäryhmiä palvelevasti. Johdon suunnittelu, ennakointi ja arviointityökaluna, opettajien ja muuhun opiskelijatyöhön osallistuvien tietokantana sekä myös suunnittelun ja arvioinnin tukena, sivustoilla vierailevan informoijana, OSAOn imagon luojana omalta osaltaan.

Ketä ja mitä varten se toimii ja mihin tarpeisiin se vastaa: OSAOssa on valtavasti kerättyä hyvinvointitietoa, joka on hautautuneena niin yksittäisten yksiköiden kuin koko koulutuksen järjestäjänkin tiedostoihin. Tietoa on monenlaisissa formaateissa ja osa tiedosta on pelkästään jonkun hallinnoimana piilossa. Yksittäisen tiedon ja asian löytyminen vaatii usein etsijältään paljon työtä. Tietoa ei päivitä systemaattisesti kukaan. Sähköinen hyvinvointikertomustyökalu suunnataan nimenomaan käyttäjille.

Missä olosuhteissa se toimii: Ohjelmateorian toteutuminen edellyttää sitä, että kehitettävä hyvinvointikertomustyökalu saada olemassa olevassa intranetissä "Sant-rassa" niin helppokäyttöiseksi, ajantasaiseksi ja käytettävyydessään houkuttelevaksi, jotta sitä tulee käytettyä. Teknisessä toteutuksessa on otettava huomioon, että olemassa oleva ja täydentävä valtakunnallinen tieto voidaan koota linkkiverkostoksi. Tietoa yhdistellään koulutuksen järjestäjän omista tietokannoista sekä valtakunnallisesta indikaattoritiedosta, jota käytetään ennakoinnin, arvioinnin ja olemassa olevan tiedon laajemman kuvaamisen apuna.

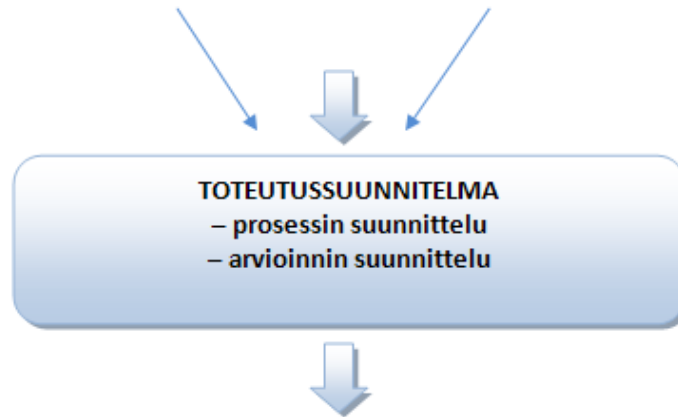
Ohjelmateorian, perusolettamuskysymysten sekä toteutuksen suunnittelun pohjalta päädyttiin kysymyksiin, jotka ovat prosessin etenemisen ja tuotteen suunnittelun osalta tärkeitä.

Kysymykset joihin prosessin aikana haetaan vastausta:

1. Mihin tarpeeseen hyvinvointikertomus vastaa?
2. Mitä sisältöjä hyvinvointikertomukseen tarvitaan?
3. Miten sähköinen hyvinvointikertomus toteutetaan teknisesti?
4. Mitkä ovat pääkäyttäjryhmät?
5. Milloin ja miten hyvinvointikertomusta käytetään?

4.4 Toteutussuunnitelma

Toteutussuunnitelmassa (kuvio 3) suunniteltiin prosessin eteneminen sekä arviointi. Arvioinnin suunnittelussa määriteltiin kuinka aineisto kerätään ja analysoidaan.

KUVIO 3. Toteutussuunnitelma (Mukaiillen Anttila 2007,88)

4.4.1 Prosessin suunnittelu

Toteutus suunniteltiin tehtäväksi jatkuvana prosessina, jossa interventiot ja interventioista saadut muutosehdotukset vuorottelevat. Interventiot olivat tapaamisia sidosryhmien kanssa. Työtä ohjasi ohjelmateorian pohjalta tehdyt arviointikysymykset. Interventiot suunniteltiin niin, että niiden tavoitteena oli viedä jotain arvioinnin kohteena olevaa tavoitetta eteenpäin. Interventioiden toteuttamisajankohtaan ja osallistujiin vaikuttivat myös ulkoisia tekijöitä esimerkiksi intranetin uudistamisen eteneminen, johon työn toteuttajat eivät voineet vaikuttaa. TerPS-hankkeen toimijat olivat tehneet tekniselle toteuttajalleen vaatimusmäärittelyn tuotteesta. Vaatimusmäärittely on laaja kuvaus tuotteen teknisistä ja toiminnallisista vaateista. Myös tässä kehittämistehtävässä teknistä toteuttamista lähdettiin ohjaamaan vaatimusmäärittelyn kautta. Dokumentti kertoo tekniset vaateet, sisällön ja pääkäyttäjärühmät. Interventioiden kautta saadun palautteen ja arvioinnin kautta täydennettiin vaatimusmäärittelyä (liite 2–5).

4.4.2 Arvioinnin suunnittelu

Kehittämistyön arviointi

Kehittämistyössä arviointitapa on tapauskohtaista. Valmiita arviointimalleja tai yleispäteviä arviointimenetelmiä ei ole olemassa, vaan arvioinnin tekijän tehtävänä on rakentaa kulloiseenkin arviointitehtävään paras mahdollinen arviointimalli. Arviointimetodologian rakentamisessa ratkaisevaa on se, mitä arvioidaan ja miten arviointi ajoittuu. (Jalava & Virtanen 1998, 126–127; Virtanen 2007, 138.) Jalava ja Virtanen (1998, 127) tuovat esiin Pawsonin ja Tilley'n (1997) ajatuksen arviointitutkimuksen lähestymistapojen joustavuuden tärkeydestä jokaisen tapauksen yksilöllisten ominaisuuksien mukaan.

Kehittämistyölle ominainen piirre on prosessimainen eteneminen. Prosessi on enakoimattomia piirteitä sisältävä ja se tuo mukanaan haasteita arvioinnille. Tämän vuoksi summatiivinen arviointi, eli toiminnan lopussa tehty saavutettujen tulosten arviointi, ei ole riittävä, koska se ei tuo näkyväksi yhteyksiä kehittämistoiminnan ja tulosten välillä. Prosessin arvioinnin tehtävä onkin tuoda esille projektin toteuttamisessa käytetty toimintatapa. Sillä voidaan tuoda esille prosessin luonne. Milloin ja millaisia toimintatapoja on käytetty ja kuinka ongelmatilanteita on ratkaistu ja millaisia uudistuksia on tehty. Prosessin arviointi tuottaa hyödyllistä, prosessin etenemistä dokumentoivaa materiaalia kehittämistyön loppuarviointia varten. Toisaalta se toimii palautteen antajana prosessin kestäessä. Arviointi on keskeinen väline tyypillisen prosessinomaisen etenemisen refleктоivaan tarkastelemiseen, jolloin se tarjoaa mahdollisuuden oppimis- ja muutuskulkujen paikantamiseen. (Seppänen-Järvelä 1999, 91–92.) Lindqvist (1999, 113) kiteyttää tärkeimmän arviointikysymyksen Pattonin (1997) sanoin: ”*Asiat jotka haluaisin tietää, jotta voisin toimia toisin.*”

Virtasen (2007, 93–94) mukaan arviointi voi olla aina ajallisesti kolmiulotteista riippumatta siitä, minkälaisesta arvioinnista on kyse. Arvioinnin ajalliset ulottuvuudet

ovat etukäteisarviointi, jatkuva arviointi ja jälkikäteisarviointi. Arviointia voidaan tehdä siis ennen toiminnan toteutusta, sen aikana ja sen jälkeen. Etukäteisarvioinnissa ennen varsinaista toimintaa pohditaan vaikuttaako kehittämistyö tarkoituksen mukaiselta ja ovatko tavoitteet realistisia sekä miten suunnitellut toimenpiteet edistävät kehittämistyön toteutumista.

Jatkuva arviointi, eli formatiivinen arviointi, tapahtuu prosessin aikana. Jälkikäteisarviointi, eli summatiivinen arviointi, on prosessin kokoava arviointi. Virtanen (2007, 93) avaa arvioinnin motiiveja Michael Scriven (1991) formatiivisen ja summatiivisen arvioinnin mukaan. Formatiivinen arviointi perustuu ajatukseen arvioinnista, jonka tavoitteena on kehitys. Formatiivista arviointia käytetään toiminnan käynnistämisen ja toteutuksen aikana. Tavoitteena on paikantaa parantamisalueita ja esittää niihin kehittämisehdotuksia. Summatiivisen arvioinnin tavoitteena on tuottaa arvio toiminnan onnistumisesta. Arvioinnin tekijä on ensisijaisesti kiinnostunut siitä miten toiminta on täyttänyt sille asetetut tavoitteet.

Arvioinnin alussa arvioija miettii arviointiasetelmaa. Millaisia arviointiaineistoja tarvitaan, millaisia arviointikäsitteitä tulisi käyttää ja mikä on arvioinnin tekijän rooli prosessissa. Virtanen (2007, 113–114) käyttää arviointiasetelman määrittelyssä Anne Foss Hansenin (2005) kiteytystä. Arviointiasetelma on alisteinen arviointitehtävälle. Oppimiseen tähtäävässä arvioinnissa kiinnostus kohdistuu hyviin käytäntöihin, niiden vahvistamiseen ja mahdolliseen levittämiseen. Arvioinnin kohde määrittää arviointiasetelmaa. On hyvä ottaa huomioon kohteen konteksti ja organisaation sisäinen toimintalogiikka. Arviointikysymykset määrittävät myös arviointiasetelmaa. Samoja elementtejä löytyy myös Jalavan ja Virtasen (1998, 126–127) kokoamassa Pawsonin ja Tilley'n (1997) ajatuksista arviointiprosessista. Heidän mukaansa arvioinnissa on miltei poikkeuksetta kyse oppimisprosessista ja prosessi on aina kontekstiin ja ympäristöön sidottu.

Kehittämistyössä etukäteisarviointia tehtiin, realistisen evaluaation sanoin, tuumailun ja tavoitekuvan luomisen aikana. Arviointikysymykset muotoutuivat kehittämis-

tehtävän alussa tehdyn ennakkotyön kautta. Formatiivista arviointia käytettiin prosessin aikana tehtyjen interventioiden sisältöjen arviointiin. Interventiot olivat tapaamisia sidosryhmien kanssa, keskusteluja yksittäisen arviointikohteen muutoksen tarpeista yksittäisten toimijoiden kanssa myös epävirallisissa yhteyksissä. Niiden kautta nostettiin esiin prosessin muutostarpeet ja kehittämisen kohteet. Arviointikriteerinä oli työn eteneminen arvioitavien kysymysten kohdalla ja mitä muutoksia on tarpeen tehdä työn etenemiseksi oikeaan suuntaan. Summatiivinen arviointi tehtiin prosessin lopussa.

Prosessievaluuatiiossa tutkija voi olla kehittäjän tai osallistujan roolissa, koska kiinnostus kohdentuu siihen mitä projektin aikana tapahtuu (Jalava & Virtanen 1998, 127). Kehittämistyön toteuttajat olivat samalla arvioijan osassa. Formatiivisessa arvioinnissa työn kehittämisen kannalta arviointiasetelma on toimiva. Summatiivisessa arvioinnissa kehittämistyön toteuttajat voivat myös arvioida omaa toimintaansa.

Aineiston keruu

Jalavan ja Virtasen (1998, 124) mukaan arvioinnista tulee arviointitutkimusta, kun tietoa kerätään systemaattisesti, kun kerättyä aineistoa analysoidaan systemaattisesti ja kun johtopäätöksiä suhteutetaan olemassa olevaan tietoon ja niitä pyritään käsitteellistämään.

Virtasen (2007, 154) mukaan arviointimetodologiassa puhutaan hyvin harvoin laadullisista tai määrällisistä menetelmistä. Yleisimmin käytetään käsitettä naturalistinen tiedonhankinta (naturalistic inquiry). Naturalistinen tiedonhankinta tarkoittaa tavallisesti arvioitavien ilmiöiden tarkastelua niiden luonnollisessa reaali maailmassa eli siellä missä ne tapahtuvat. Maailmaa katsotaan kohteen sisältä.

Realistisen arvioinnin lähtökohtana on, että arvioinnin tekijä valitsee arviointiaineistot ensisijaisesti toimeksiannon eli arviointitehtävän mukaan. Tehtävä tulee avata

konkreettisiksi arviointikysymyksiksi, jotka puolestaan konkretisoivat tarvittavan tiedon. Jokaisessa arviointitehtävässä käytetään juuri sen kannalta merkittäviä aineistoja. Arviointiaineistot voivat olla asianosaisilta kerättyjä haastatteluaineistoja, jotka voidaan kerätä varsinaiselle tiedon keruu menetelmällä. Lisäksi aineistot voivat olla dokumenttiaineistoja havainnoista ja prosessin kuvaamisesta, esimerkkinä muistiot ja pöytäkirjat. Myös olemassa olevia tilastollisia aineistoja voidaan käyttää. (Jalava & Virtanen 1998, 153; Virtanen 2007, 156.)

Kehittämistyön arvioinnissa aineistona käytettiin kehittämistyön alussa haastattelu- ja kyselyin kerättyä tietoa nykyisistä käytännöistä ja tarpeista, sidosryhmien kanssa käytyjen tapaamisten pöytäkirjoja ja tapaamisten välissä käytyjä ohjauksellisia sähköpostikeskusteluja. Lisäksi tietoa saatiin prosessin aikana eri yhteyksissä käydyistä aiheeseen liittyvistä keskusteluista lähinnä havainnointimateriaalina. Näitä materiaaleja käytettiin formatiiviseen arviointiin heti aineiston keräämisen jälkeen, jolloin ne toimivat prosessia ohjaavina. Lopussa koko aineistoa käytettiin summatiivisen arvioinnin tekemiseen.

Jalavan ja Virtasen (1998, 98) mukaan prosessista on hyvä tehdä tiedon luomisen näkökulmasta raportteja, jotta projekteista ja hankkeista saatua tietoa voidaan jakaa eteenpäin. Ymmärrys voi olla myös erilaista eri yksilöiden kesken, tämän vuoksi materiaalia on hyvä pitää yhteisen tulkinnallisen keskustelun raaka-aineena. Tässä arvioinnissa tiedon jakaminen ja yhdessä tulkitseminen korostui, koska kehittämistyön toteuttajia oli kaksi.

Aineiston analysointi

Kehittämistyön arviointiaineisto analysoitiin sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysiä voi pitää yksittäisenä metodina ja myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sen avulla voidaan tehdä monenlaisia tutkimusta. Sisällönanalyysillä analysoidut dokumentit ymmärretään hyvin laajasti. Ne ovat miltei mitä tahansa kirjalliseen muotoon saatettua materiaalia ja tut-

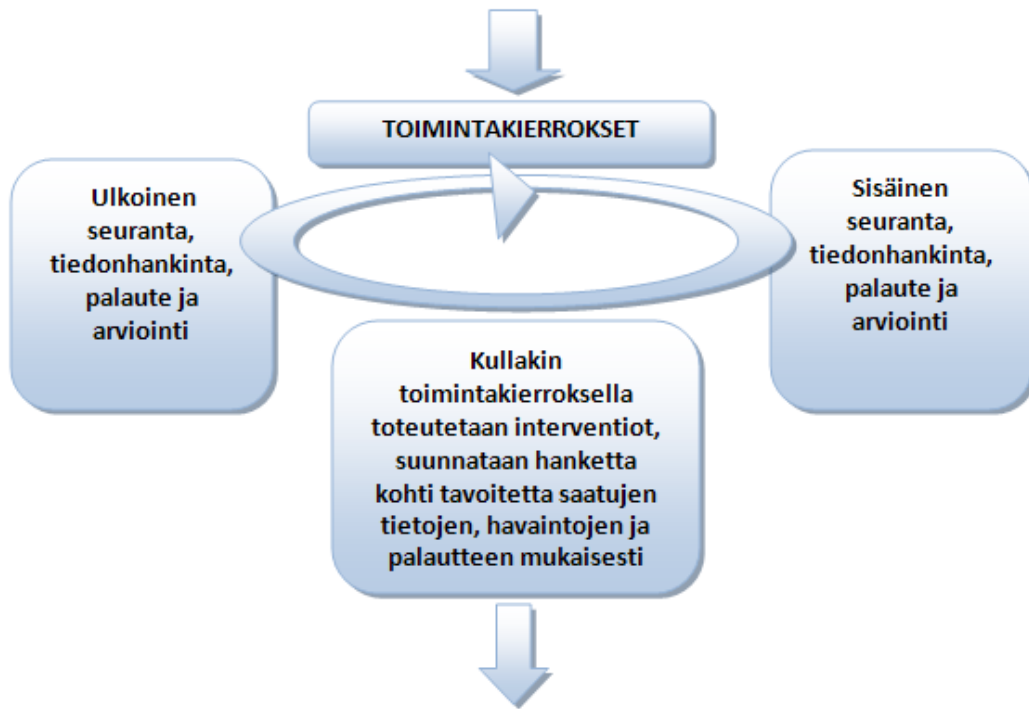
kimuksen aineisto voidaan kerätä hyvinkin vapaasti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 97, 103.)

Kehittämistyön tutkimuskysymykset luotiin ohjelmateorian mukaisesti. Pohjatietona oli kuinka kuntiin suunnatun sähköinen hyvinvointikertomustyökalun kehittämisprosessi oli toteutettu TerPS-hankkeessa. Myös pääkäyttäjäryhmien määrittelystä sekä sisällöstä valtakunnallisen indikaattoritiedon osalta oli hankkeen kautta saatua tietoa. Tällöin sisällönanalyysi toimi teoriaohjattuna. Teoriaohjaavassa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjautu suoraan teoriaan tai teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Myös teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta siinä aikaisempia tieto ohjaa ja auttaa analyysia. Analyysissä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan paremminkin uusia ajatusuria aukova. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96, 97.)

Aineiston analyysivaiheessa edetään aluksi aineistolähtöisesti eli induktiivisesti. Kun aineistot ovat pääsääntöisesti prosessista nousseita, kuten litteroituja haastatteluaineistoja, osallistuvan havainnoinnin myötä syntyneitä muistiinpanoja tai muita aineistodokumentteja, niin toimiva tutkimuksellinen lähestymistapa aineistoon on induktiivinen (Virtanen 2007, 158). Teoriaohjaavan analyysin loppuvaiheessa tuodaan analyysia ohjaavaksi ajatukseksi aiemmasta teoriasta nostettuja teemoja. Teoriaohjaavassa päättelyn logiikassa on kyse abduktiivisesta päättelystä. Tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. Tutkija pyrkii yhdistelemään näitä toisiinsa. Yhdistelyn tuloksena voi syntyä aivan uuttakin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96, 97.)

5 TOIMINTAKIERROKSET

Toimintakierrokset kuvaavat prosessin kulkua alkudialogista valmiiseen tuotteeseen (kuvio 4). Toimintakierrosten sisältö on avattu tekstiksi ja tapaamiset sidosryhmien kanssa on koottu myös taulukkoon (katso liite 1).

KUVIO 4. Toimintakierrokset (Mukaillen Anttila 2007, 88)

Alkudialogi

Alkudialogiin osallistui toimijoita tilaajaorganisaatiosta sekä asiantuntijoita muista sidosryhmistä. Tämän vaiheen tarkoituksena oli kartoittaa kehittämistyön tarvetta ja toteuttamistapaa. Tuloksena todettiin, että tarve on olemassa. Valtakunnallinen opiskelijahuollon arviointitutkimus (Kotamäki ym. 2010) ohjaa opiskelijahuollon organisoinnin tehostamiseen ja ohjeistuksena tulevaan on hyvinvointisuunnitelmien tekeminen ammatillisen koulutuksen järjestäjän organisaatioon.

Hyvinvointikertomustyö oli jo alkanut TerPS-hankkeessa, joten luontevaa oli ottaa heidän toimintansa malliksi ja tehdä hyvinvointikertomus sähköisessä muodossa. Tästä olisi etua myös jatkossa kunnan ja ammatillisen koulutuksenjärjestäjän yhteistyössä. Alkudialogin aikana selvisivät myös tilaajan tarpeet ja toiveet. Tilaaja ei halunnut uutta käyttöjärjestelmää, vaan tuote tulisi sisällyttää olemassa oleviin järjestelmiin. Tilaajan vaatimus ohjasi toteuttamisen suuntaa niin, että ajatellusta erillisestä ohjelmasta luovuttiin. Tässä vaiheessa arviointikysymykset prosessin ajalle selkiytyvät.

Sidosryhmätapaaminen 1

Tarpeen ja tavoitteen alustava määrittely esiteltiin sidosryhmälle. Keskustelua käytiin toteutuksen organisoinnista. Työn toteuttajat saivat käyttöönsä resurssia omasta työajastaan kehittämistehtävän toteuttamista varten. Määriteltiin ohjausryhmä, johon kuului OSAOn organisaatiosta kehittämisjohtaja, opiskelijapalvelujaoksen puheenjohtaja, TerPS-hankkeen koordinaattori sekä ohjaavat opettajat. Kehittämistyön tuotteen pääkäyttäjäksi määriteltiin opiskelijapalvelujaos, jonka toiminta keskittyy jo tällä hetkellä opiskelijoiden tukipalveluihin ja on näin luonnollinen valinta pääkäyttäjäksi. Tässä vaiheessa todettiin, että hyvinvointikertomus voisi olla osa jotain olemassa olevaa suunnitelmaa, mahdollisesti kestävän kehityksen suunnitelmaa.

Sidosryhmätapaaminen 2-3

Kehittämistehtävän suunnitelma katsottiin yhdessä tilaajaorganisaation kehittämisjohtajan kanssa läpi. Koska tuote on uusi ja tällä hetkellä ainutkertainen todettiin, että suunnitelmassa on hyvä näkyä tilaajaorganisaatio. Myös se, että sisältö tulee pääsääntöisesti organisaatiosta, tukee korostamista. Kehittämissuunnitelma esiteltiin opiskelun kehittämistiimille ja johtoryhmälle. Kehittämistehtävä sai kannatusta ja virallinen lupa tehtävän suorittamiseen saatiin. Myös näissä tapaamisissa korostui tuotteen sisällyttäminen olemassa oleviin järjestelmiin.

Sidosryhmätapaaminen 4

Mukana oli TerPS-hankkeen asiantuntija. Hän kertoi kunnille suunnatun hyvinvointikertomustyön alkuvaiheista ja totesi, että opiskelijoiden tehtäväksi riittää sisällön kerääminen. Vinkkejä saatiin myös kuinka aloittaa yhteistyö teknisen toteuttajan kanssa sujuvasti. Tästä aloitettiin vaatimusmäärittelyyn pohjautuva suunnittelutyö (liite 2). Yksi työn tavoitteista oli saada valtakunnallinen indikaattoritieto käyttöön. TerPS2-hakkeeseen ollaan hakemassa rahoitusta ja siinä on tarkoitus kartoittaa nuorten hyvinvoinnin indikaattoreita. Todettiin, että työn toteuttajien ei ole järkevää käyttää resurssia tähän, vaan odotetaan valmiita indikaattoripaketteja hankkeen kautta. Tekninen toteuttaja oli tässä vaiheessa edelleen auki. Ohjaavat opettajat selvittivät mahdollisuutta saada hankerahoitusta, jolla työ olisi voitu tilata ulkopuoliselta toimijalta.

Sidosryhmätapaaminen 5

Tapaamisen tarkoituksena oli kartoittaa teknisen toteuttamisen mahdollisuudet yhteistyössä Oamk:n tekniikan yksikön kanssa. Mukaan oli pyydetty tekniikan yksikön opettajia ja OSAOn asiantuntijaksi atk-suunnittelija. Tuloksena todettiin, että tuote tämän muotoisena ei tarvitse tekniikan yksikön osaamista, vaan osaaminen on enemmän sisällöllistä. Saimme ohjeeksi kääntyä kaupallisen yksikön puoleen, sillä heiltä löytyisi osaamista niin sisällön muokkaamiseen kuin kun visuaalisen ilmeeseen. Ajattelun aiheiksi sisällöstä ja käytöstä nostettiin: mihin tarpeeseen tuote vastaa, mikä on käyttäjäryhmä ja milloin tuotetta käytetään? Yhtenä pääkysymyksenä oli mm. sidotaanko käyttö koulutuksen järjestäjän vuosikelloon. Tapaamisen pohjalta luotiin seuraava vaatimusmäärittely (liite 3).

Sidosryhmätapaaminen 6

Tämän tapaamisen päätarkoituksena oli, että tulevan hyvinvointikertomuksen sisältöä lähdettiin kartoittamaan OSAOn intranetin sisällön asiantuntijoiden kanssa. Organisaatiossa on menossa kehittämishanke, jossa tehtyjen kyselyjen tuloksia ohjataan käyttämään yksiköissä tehokkaammin. Todettiin, että näillä ei tule päällekkäisyyttä, koska samaa tietoa voi käyttää eri näkökulmasta. Sisällön kartoittamiseen

voidaan käyttää käynnissä olevan JOBI-hankkeen työntekijän työresurssia. Todettiin, että seuraavassa tapaamisessa on hyvä olla atk-asiantuntija mukana, jotta tiedetään tarkemmin tekniset rajat.

Tällä tapaamiskerralla pohdimme myös sitä, kuinka tieto todellakin helposti hukkuu suuressa organisaatiossa. Toimijat, jotka ovat tiedon tuottamisen alkupäässä, eivät välttämättä huomaa tiedonkulun ongelmaa. Tuotteen tarkoitusta tuli siis perustella perusteellisesti osallistujille.

Sidosryhmätapaaminen 7

Tekninen toteuttaminen voidaan tehdä OSAOn omana työnä, koska käyttöön otettu uusi intranet mahdollistaa nostojen tekemisen sisällöstä automaattisesti. Tarve on kuitenkin sisällön keräämiseen ja sen saattamiseen oikeaan muotoon, jotta nostot onnistuvat. Vaatimusmäärittelyyn lisättiin info tuotteesta ja muutamia sisältöjä.

Sidosryhmäkysely 1-2

TerPS2-hankkeessa on aloitettu indikaattorien määrittäminen. Työ on vielä alkuvaiheessa. Jotta pääsimme omassa työssämme eteenpäin, päädyimme siihen ratkaisuun, että indikaattorit tehdään ensimmäiseen versioon organisaatiosta nousseiden tarpeiden mukaan ja TerPS2-hankkeen indikaattoripaketit liitetään työhön myöhemmin niiden valmistuttua.

Sidosryhmätapaaminen 8

Tässä tapaamisessa suunniteltiin sähköisen hyvinvointikertomuksen rakennetta sekä tehtiin sisällöllisiä muutoksia (liite 4). Osa hyvinvointikertomukseen tulevasta tiedosta on koottuna organisaation olemassa oleviin suunnitelmiin. Myös tämän dokumentoidun tiedon näkyminen kertomuksessa on tarpeen. Todettiin, että hyvinvointisuunnitelma voidaan sisällyttää johonkin olemassa olevaan suunnitelmaan, kunnes saadaan tarkempi ohjeistus uudesta opiskelijahuoltolaista.

Sidosryhmätapaaminen 9

Tällä tapaamisella esiteltiin ensimmäinen versio sähköisestä hyvinvointikertomuksesta. Sisältö vastasi vaatimusmäärittelyä, mutta osa tiedoista on vielä vanhassa intranetissä tai niitä ei ole lainkaan saatavilla. Indikaattorit-kohta jätetään edelleen odottamaan valtakunnallista ohjeistusta. Ensimmäiseen versioon kerätään tarvittavia indikaattoreita jonkin verran, jotta niiden käyttö tulee tutuksi.

Sidosryhmätapaaminen 10

Osa sisältöön suunnitellusta materiaalista on vielä löytymättä. Päätettiin, että nämä tiedot laitetaan kehittämistyön raporttiin kehittämisehdotuksiksi, jos ne jäävät löytymättä. Valtakunnallista indikaattoripakettia ei ole vielä saatu käyttöön TerPS2-hankkeelta, joten indikaattorit-kohtaan päätettiin laittaa joitakin ammatillista koulutusta koskevia indikaattoreita Sotkanetista. Kohtaa täydennetään, kun indikaattoripaketit ovat saatavilla.

Sidosryhmäkysely 3

Käyttöön saatiin TerPS2-hankkeen indikaattoripaketit. Näistä koottiin OSAOn hyvinvointikertomukseen liitettävät indikaattorit. Ratkaistavaksi jäivät, kuinka indikaattoripaketissa ehdotetut, Sotkanettiin kuulumattomat tiedot löydettäisiin ja saataisiin parhaiten käyttöön. Puuttuvat indikaattorit ovat löydettävissä kouluterveyskyselystä, mutta ovat eri formaatissa kuin Sotkanetissä ja joudutaan poimimaan kyselystä yksi kerrallaan. Vaatimusmäärittely viimeisteltiin (liite 5).

Sidosryhmätapaaminen 11

Tapaamisen tarkoitus oli katsoa tuotteen toimivuutta ja kartoittaa puuttuvien tietojen sijaintia. Valtakunnallisesta indikaattoripaketista on otettu käyttöön ammatillisen koulutuksen kannalta tärkeät tiedot. Osa liitetään tuotteeseen Sotkanetin linkkeinä ja kouluterveyskyselystä löytyvistä tiedoista on tehty Excel-taulukot. Keskustelua käytiin myös millaisessa muodossa nämä tiedot tulevat tuotteeseen näkyville. Tapaamisella tuotiin myös esille, että ohjeistukset eivät olleet päivittyneet pitkään aikaan. Päätettiin kuitenkin laittaa ohjeistukset näkyviin sellaisena kuin ne tällä het-

kellä ovat, jotta pääkäyttäjärühmä voi tehdä päivittämissuunnitelman. Näiden muutosten jälkeen tuote on valmis esiteltäväksi käyttäjärühmälle.

6 KOKOAVA ARVIOINTI JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

6.1 Toteutuksen arviointi

Aineisto summatiiviseen arviointiin muodostui prosessin aikana monimenetelmällisesti kerätystä materiaalista. Aineisto käsiteltiin sisällönanalyysin avulla. Tuloksia tarkasteltiin arviointikysymyksiin pohjaten.

Mihin tarpeeseen hyvinvointikertomus vastaa?

Sana hyvinvointikertomus ei ollut prosessin alussa tunnettu. Tarve tietoa kokoavalle tuotteelle nähtiin, mutta käyttötarkoituksen ymmärrys oli moninainen. Jotta keskustelu olisi lähtenyt heti käyntiin oikeasuuntaisesti, olisivat työn toteuttajat voineet avata hyvinvointikertomustermiä laajemmin jokaisessa tapaamisessa heti alkuvaiheessa.

Tuotteen nimityksestä käytiin myös keskustelua. Hyvinvointisuunnitelma olisi tilaajan mielestä ollut kuvaavampi. Nimitys päätettiin pitää hyvinvointikertomuksena, koska se on valtakunnallisesti käytetty nimitys hyvinvointisuunnittelun apuna käytetystä tietopaketesta, joka tämänkin kehittämistehtävän tavoitteena oli. Suunnitelman tekeminen vaatii myös päätäntävaltaa, joten työn toteuttajien tekemä suunnitelma olisi ollut lähinnä ehdotelma hyvinvointityöhön.

Tarkoitusta selkeytettiin pitkin matkaa. Tarkoitus ohjasi myös muuta toimintaa, esimerkiksi sisällöllistä tuottamista. Se, että tarkoituksesta puhuttiin sidosryhmien kanssa, auttoi työn kehittämistä oikeaan suuntaan.

Mitä sisältöjä hyvinvointikertomukseen tarvitaan?

Alkudialogin aikana kerättiin hyvinvointitiedon käyttäjäryhmiltä tietoa siitä, mitä intranetin sisältöä tällä hetkellä käytetään ja miten tehtyjen kyselyjen tuloksia käytetään yksiköissä. Todettiin, että intranetissä olevaa tietoa on vaikeaa löytää ja sen päivittäminen takkuilee. Myöskään olemassa olevien kyselyiden tuloksia ei katsota kokonaisuutena, vaan kehittämissuunnitelmia tehdään yksittäisen tuloksen julkistamisen jälkeen.

Tapaamiset intranetin sisällön asiantuntijoiden kanssa toivat esiin sen, että tieto on hajallaan ja hyvin erilaisissa formaateissa. Myös muutostilanne intranetin käytössä toi oman haasteensa sisällön kokoamiseen, koska tiedot olivat vanhassa intranetissä. Sisältö hyvinvointikertomukseen muotoutui prosessin aikana. Ensimmäinen vaatimusmäärittely oli hyvin avoin sisällön suhteen. Seuraaviin oli kerätty paljon OSAO ja yksikötasoista sisältöä, joka katsottiin myöhemmässä vaiheessa turhaksi ja tarkoituksettomaksi. Sisällöllisiä lisäyksiä tuli myös prosessin aikana sidosryhmien kautta. Osa tiedoista, joiden ajateltiin olevan tarpeen hyvinvointityön toteutumisen arvioinnissa, ei ollut kerätty OSAOssa. Nämä päätettiin jättää kehittämis ehdotuksiksi.

Valtakunnallinen indikaattoripaketti saatiin käyttöön vasta työn loppusuoralla. Osa indikaattoreista oli selkeästi kunnan organisaation käyttöön ja nämä jätettiin ammatillisen koulutuksen järjestäjän versiosta pois. Muutamia indikaattoreita lisättiin, jotka koettiin palvelevan kohde organisaatiota, esimerkiksi opiskeluterveydenhuollon käynnit.

Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi (2012, hakupäivä 13.12.2012) ohjasi sisällön keräämistä jonkin verran. Siinä mainittu hyvinvointisuunnitelman sisältö antoi ideoita siitä mitä sisältöjä tuotteeseen tulisi lisätä, jotta se antaisi parhaan mahdollisen pohjan suunnitelman tekemiseen. Tämän kautta tuotteeseen lisättiin esimerkiksi varhaisen tuen mallit. OSAOn yhteinen varhaisen

tuen malli on hyvin yleisellä tasolla, joten todennäköisesti kehittämisen kohteena jossakin vaiheessa tulee olemaan varhaisten tuen malli käytännön opiskelijatyöhön. Myös aiemmin huomattu oppilashuollon resurssien kartoittamisen tarve tuli esiin esityksen kautta. Käytettävissä olevia palveluita ja resursointia ei ole tilastoitu tuotteessa olevissa materiaaleissa. Sidosryhmätapaamisissa tuli esiin, että tällaisen tiedon voi saada Primus-tietokannan kautta, joskin se vaatii jonkin verran käsiyötä. Resurssointitieto on tärkeä uudessa tilanteessa, jossa kunnan täytyy ottaa enemmän vastuuta palvelujen järjestämisestä. Esimerkiksi kuraattori- ja psykologipalvelut jokaista sataa opiskelijaa kohden on ollut yksi hallituksen esityksessä vertailun kohteena oleva mittari. Jotta arviointi palvelujen tarpeesta olisi myös valtakunnallisesti vertailukelpoinen, tilastointi on tulevaisuudessa tarpeen.

Lopulliseksi sisällön rakenteeksi muodostuivat seuraavat otsakkeet (liite 5):

Resurssit, joka sisältää nykyiset toimintasuunnitelmat, joista tulee esiin esimerkiksi toiminnassa olevat hankkeet. Resurssihin kerättiin myös toiminnan rahoitukseen liittyvät indikaattorit kuten vetovoimaisuus, eroprosentit ja erityisopiskelijoiden määrä. Tähän olisi toivottu ohjauksen henkilöresursseja, jotta tuloksia olisi voitu vertailla työntekijäresursointiin, mutta sellaista tietoa ei OSAOssa ole vielä kerätty yhteen, vaikka se tiedostoissa on olemassa.

Valtakunnallinen indikaattoritieto, joka sisältää TerPS2-hankkeessa tehdyn indikaattoripaketin sisällöistä kootun indikaattoritiedon. Joitain indikaattoreita nostettiin ylimääräisenä, koska niiden sisältöjen katsottiin olevan tarpeen tulevan hyvinvointisuunnitelman tekemisessä uuden lain ehdotuksen mukaan. Näistä esimerkkinä ovat opiskelijaterveydenhuollon käyntimäärät. Tasa-arvoa koskevat indikaattorit on kokonaisuudessaan nostettu OSAOn omista kyselyjen tuloksista, koska valtakunnallisesti niitä ei ollut vielä saatu sovittua.

Kyselyjen tulokset, joka sisältää kouluterveyskyselyn sekä oppilaitoksen sisällä tehtyjen kyselyjen tulokset (tulo-, olo-, päättökyselyt ja sijoittumiskyselyt)

Ohjeistukset, joka sisältää koko OSAOn tasoiset ohjeistukset. Näistä huomattiin jo koontivaiheessa, että puutteita löytyy päivityksissä sekä yhteisten ohjeistusten tarvetta voisi kartoittaa jatkossa laajemmin. Esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tekemisen ohjeistus voisi olla omanaan tai sisällytettynä muihin ohjeistuksiin.

Yhteenvedot, sisältää Opa-jaoksen esille tuomat kehittämisen tarpeet sekä seuraavana lukuvuonna toimintaan nostettavat asiat.

Miten sähköinen hyvinvointikertomus toteutetaan teknisesti?

Teknisen toteuttamisen suunnittelu oli sisällön lisäksi suurin suunnittelua vaativa työ hyvinvointikertomuksen kehittämisessä. Teknisessä toteuttamisessa tuli useita muutoksia kehittämistyön aikana. Aivan työn alussa pidettiin mukana ajatusta, että tuote olisi erillinen ohjelma, jota voidaan levittää valtakunnallisesti. Tämä ei kuitenkaan ollut tilaajaorganisaation tarpeiden mukainen, joten siitä luovuttiin ja tuote päätettiin sisällyttää tilaajan olemassa oleviin ohjelmiin. Teknisen toteuttamisen ajateltiin alussa olevan ulkopuolisen organisaation tehtävä. Tekijää haettiin hankkeiden kautta ja oppilaitosyhteistyönä. OSAOn intranetin uudistaminen toi mahdollisuuden käyttää uutta tekniikkaa hyväksi ja se otettiin käyttöön. Tekninen toteuttaminen päädyttiin toteuttamaan OSAOn omana työnä. Ulkopuolisen tekijän mukaan ottaminen olisi vaatinut myös pääsyä OSAOn sisäiseen intranettiin. Yhteinen keskustelukieli oli ajoittain hukassa. Työn toteuttajilla ei ollut tietoa, mitä työltä teknisesti voi vaatia ja tekniikan osaajat eivät välttämättä vieneet ajattelua lopulliseen käyttöön saakka. JOBI-hankkeen työntekijän mukanaolo suunnittelussa oli olennainen. Useassa eri ammattiroolissa toimineena hän pystyi toimimaan tiedon koajana molempiin suuntiin. Useiden tapaamisten jälkeen yhteinen ajatus löytyi ja loppuvaiheessa yhteistyön tekeminen oli joustavaa.

Mitkä ovat pääkäyttäjärhyhmät?

Alussa ajateltiin pääkäyttäjärhyhmiä olevan Opa-jaoksen lisäksi johtoryhmä sekä oppilashuoltoryhmät yksiköissä. TerPS-hankkeen kokemuksen mukaan yksi pääkäyttäjärhyhmä on edellytys päivitykselle ja tehokkaalle toiminnalle. Hyvinvointikertomus on lähinnä ylemmän tahon päätöksen teon väline, joten pääkäyttäjärhyhmän tulee olla sellainen, että sillä on valtaa tehdä kehittämis ehdotuksia. Pääkäyttäjärhyhmänä Opa-jaos oli siis hyvä valinta. Opa-jaoksessa on edustettuna kaikkien opiskelijapalveluita toteuttavien työntekijärhyhmien edustus ja myös eri yksiköt ovat edustettuina, joten poikkitoimijuus arvioinnissa ja suunnittelussa toteutuu. Opa-jaoksen kokoonpano muuttui kehittämistyönaikana, joten haasteena tulee olemaan uuden jaoksen tiedottaminen työkalun käytöstä.

Milloin ja miten hyvinvointikertomusta käytetään?

Opa-jaoksen tehtäväksi tulee päivittää tiedot ja tehdä vuoden sisällä saaduista tiedoista nostot kehittämistarpeista ja antavat ne tiedoksi ok-tiimille ja johtoryhmälle. Yksiköt voivat käyttää tuotetta omaan suunnitteluun lukuvuoden aikana ja ottaa suunnittelussa huomioon Opa-jaoksen yhteiseksi kehittämiskohteeksi nostetut asiat.

Arkikäytössä hyvinvointikertomus toimii ohjeistusten koontipaikkana. Myös kyselyjen tulokset kootaan hyvinvointikertomukseen, joka helpottaa tiedon jakamista. Tällä hetkellä tiedot liikkuvat sähköpostilla rajatulle lukijakunnalle. Tuotetta täytyy kehittää vielä ensimmäisten käyttökokemusten jälkeen. Tilanne on turvallinen, koska toinen kehittämistyön toteuttajista kuuluu Opa-jaokseen.

6.2 Prosessin arviointi

Prosessin arvioinnissa käytettiin Wennbergin (2009) esittämää arvioinnin mallia. Lisäksi arviointiin sisällytettiin Tuomen ja Sarajärven (2009, 140–141) mukaan luotettavuudessa huomioon otettavia asioita. (Taulukko 1.)

TAULUKKO 1. (1/2) Prosessin arviointi

RELEVANSSI	
Mitkä ovat kehittämistyön kohderyhmät?	Kohderymänä on OSAO ja organisaation sisällä hyvinvointityön suunnittelusta vastaavat tahot. Jatkossa myös yhteistyö kunnallisten toimijoiden kanssa.
Miten kohderyhmien tarpeet on otettu huomioon?	Tilaaorganisaation toiveita on kuultu prosessin alusta saakka ja niihin on pyritty vastaamaan.
Vastaavatko kehittämistyön tavoitteet ja toimenpiteet kohderyhmien tarpeisiin?	Tavoite vastaa hyvinvointisuunnittelun organisoinnin tarpeeseen sekä arviointityön kehittämiseen.
Kehittämistyön ajankohtaisuus	Kehittämistehtävä on ajankohtainen, koska hyvinvointikertomuksesta on viimeaikoina puhuttu valtakunnallisesti kunnallisen kehittämistyön yhteydessä. Työn tekeminen oli oikea aikaista, koska nyt OSAOlla on mahdollisuus kokeilla ja kehittää työkalua siihen saakka kunnes opiskelijahuoltolaki tulee voimaan.
TOTEUTUS	
Miten hanke on organisoitu ja vastuut jaettu?	Työntoteuttajina olivat YAMK opiskelijat. Päätehtävänä oli työn organisointi. Sidosryhmien tehtävänä on tuottaa tietoa tarpeista ja toimia asiantuntijoina. Tekninen toteuttaminen OSAOn aktisuunnittelijalla, joka keräsi tiedot sähköiseen muotoon. JOBI-hankkeen työntekijän tehtävänä oli paikallistaa sisältö intranetissä.
Miten kommunikaation onnistuminen on varmistettu?	Alkudialogin aikana pidettiin info-tilaisuuksia kehittämistyön tavoitteista ja tämä mahdollisti keskustelun. Kyselyillä saatiin toimijoiden ääni kuuluviin. Sidosryhmätapaamisia pidettiin yhdeksän ja näiden lisäksi käytiin sähköposti kirjeen vaihtoa.
Miten yhteistyökumppanuudet on organisoitu ja toteutettu?	Ohjausryhmässä toimi TerPS- hankkeen työntekijä. Muut kumppanuudet toteutettu sidosryhmätapaamisissa.

TAULUKKO 1. (2/2) Prosessin arviointi

TEHOKKUUS	
Mikä on tuotosten suhde käytössä oleviin resursseihin?	Yamk opiskelijat saivat käyttää työaikaan sidosryhmätapaamiin. JOBI-hankkeen työntekijä sai käyttää osan työajastaan hankkeen toteuttamiseen. Atk-suunnittelija teki työn oman työnsä ohessa. Tuotos oli sellainen, joka näillä resursseilla oli mahdollista toteuttaa. Kehittämistyö jatkuu tuotteen luovuttamisen jälkeen Opa-jaoksen toimesta.
Ovatko käytössä olleet resurssit tukeneet tehokkaasti hankkeen toteutumista?	Kalenterin mukaista aikaa työhön käytettiin paljon, mutta toimijat eivät tehneet työtä täysipäiväisesti, joten tuotos suhteessa käytettyyn aikaan oli odotettu. Ajallisesti työtä viivästytti intranetin muutostila. Tekninen toteuttaminen painottui tämän vuoksi prosessin loppuun.
Muuttuiko tavoite prosessin aikana?	Alussa ajatus oli tehdä muillekin ammatillisen koulutuksen järjestäjille levitettävä tuote. Tilaaorganisaatio ei kuitenkaan halunnut uutta ohjelmaa käyttöönsä, vaan se oli hyvä istuttaa olemassa olevaan toimintoon. Tavoitetta muutettiin niin, että tilaajan toive toteutui. Kehittämistehtävän alussa tavoitteena oli valmiin tuotteet julkaisu ja jopa käyttöönoton tukeminen. Todellisuudessa työ vei enemmän aikaa kuin odotettiin. Työn edetessä tuli myös selville, että tuotetta tulee etenkin sisällöllisesti kehittää vielä käytännössä.
TULOKSET JA VAIKUTUS	
Millaisia tuotoksia ja vaikutuksia hankkeessa on syntynyt?	Tuotoksena on sähköinen hyvinvointikertomus OSAOille. Prosessin aikaisena vaikutuksena voi nähdä sen, että huomattiin esimerkiksi ohjeistusten päivittämisen puutteet. Myös olemassa olevan tiedon määrä tuli esiin. Laajempaan vaikutukseen on hyvinvointitietoisuuden kasvu päätöksen teossa. Raportissa esitetään prosessin kulku. Raporttia voidaan käyttää apuna idean levittämisessä.
VAIKUTTAVUUS	
Miten hyvin hanke on vastannut sille asetettuihin tavoitteisiin?	Tuote vastaa hyvin tavoitteisiin. Tavoitteena oli, että tuotteesta saa käsityksen mitä hyvinvointikertomuksen tulisi pitää sisällään ja miten sitä voidaan hyödyntää. Täysin valmiista tuotteesta ei tämän hankkeen aikana toteutettu, vaan kehittämistyö jatkuu hankkeen jälkeen.
PYSYVYYS	
Kuinka pysyviä hankkeen tulokset ja vaikutukset ovat?	Tuote jää pysyväksi työkaluksi OSAOn organisaatioon. Miten käyttö lähteen käyntiin ja onko sillä vaikuttavuutta, ei tässä vaiheessa voi arvioida.
Miten hankkeen tuloksia voisi valtavirtaistaa?	Ideaa voi levittää muille ammatillisen koulutuksen järjestäjille. Uuden oppilas- ja opiskelijahuoltolain voimaan astumisen jälkeen tarve on todennäköisesti laajempi.

7 KEHITTÄMISTYÖN HYÖDYNNETTÄVYYS

Kehittämistyön kriteerit

Anttilan (2007, 14) mukaan kehittämistyön tuloksena on jokin uusi tuotos, uusi muoto, järjestelmä, palvelu tai muu sellainen. Tuotokselle on olemassa tarve ja sillä haetaan ratkaisua johonkin ongelmaan. Kehittämistyössä voidaan osoittaa alan kehittämisen kannalta kiinnostava ongelmaan tehty ratkaisu ja tarpeeseen vastaaminen. Ratkaisuun sisältyvä tieto on hyödynnettävissä ja se voidaan siirtää uuteen toimintayhteyteen.

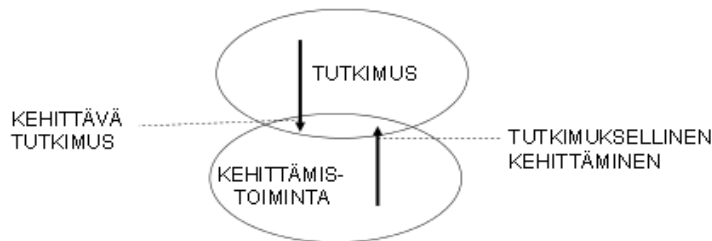
Tämän kehittämistyön tuloksena syntyi uusi tuotos, sähköinen hyvinvointikertomus ammatillisen koulutuksen järjestäjälle, joka on myös uusi muoto kerätä tietoa yhteen. Tuotoksen tarve tuli esille kehittämistyön suunnittelun taustalla olevista aiemmista tutkimuksista. Tarve tilaajaorganisaatiossa tarkentui työn aikana. Lopullisen tarpeen vahvisti lausuntokierrokselle vuonna 2013 lähtenyt ehdotus oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi.

Ongelma, johon kehittämistyöllä haettiin vastausta, oli olemassa olevien tietojen hajanaisuus, tiedon käyttämisen tehottomuus. Kehittämistyö toi ongelmaan ratkaisun tuotteella, johon hajallaan oleva tieto voidaan koota yhteen ja sitä myötä ottaa paremmin käyttöön. Tilaajan tarpeeseen vastattiin sisällyttämällä tuote olemassa oleviin järjestelmiin ja sähköisessä muodossa päivittäminen suunniteltiin helpoksi. Tuoteidea on siirrettävissä muiden ammatillisen koulutuksen järjestäjille.

Rantasen ja Toikon (2009, 3, hakupäivä 16.2.2013) mukaan kehittämistoiminnassa pyritään jonkin konkreettisen asian muuttamiseen. Tavoitteena on ensisijaisesti jonkin aineellisen tai aineettoman tuotteen tai esimerkiksi jonkin prosessin systematisointi tai tehostaminen. Tavoitteena voi olla myös organisaation rakenteiden tai työyhteisön toiminnan muutos, tiedon tuottamisen tutkimuksen merkityksessä jää-

dessä toissijaiseksi. Tutkimuksessa pyritään tyypillisesti vastaamaan joihinkin tutkimuskysymyksiin tutkimusmenetelmiä apuna käyttäen ja erilaisia aineistoja tuottaen ja analysoiden. Kehittämistoiminnassa puolestaan ei yleensä ole olennaista keskittyä tiettyihin sanallisesti esitettäviin kysymyksiin. Keskiössä on toiminta, jonka kautta pyritään tiettyyn tavoitteeseen. Kehittämistoiminnan kohdalla olennaista on käyttökelpoisuus. Käyttökelpoisuuden määrittää tyypillisesti se organisaatio, jossa kehittämistoimintaa tehdään.

Näiden lisäksi Rantanen ja Toikko (2009, 3, hakupäivä 16.2.2013) nostavat esiin Alasoinin (2006) ajatuksen toisen asteen tuloksista. Käyttökelpoisuutta lisää organisaatiota hyödyntävien ensimmäisen asteen tulosten lisäksi toiseen asteen tulokset, joiden kautta syntyy välillisesti hyötyä myös muille työorganisaatioille ja sidosryhmille. Tutkimuksen ja kehittämistoiminnan rajapintaa voidaan siis lähestyä myös kehittämisen suunnasta (kuvio 5). Rantanen ja Toikko (2009, 5, hakupäivä 16.2.2013) tuovat esille Alasoinin (2006) ajatuksen tutkimusavusteisesta kehittämisestä, jossa tutkimukselliset asetelmat ovat alisteisia kehittämisprosessille. He ovat nimenneet tarkastelutavan, jossa hyödynnetään tutkimusta, mutta lähtökohtana on kehittämistoiminta, tutkimukselliseksi kehittämisprosessiksi.

KUVIO 5. Näkökulmia tutkimuksen ja kehittämistoiminnan rajapintaan (Rantanen & Toikko 2009, 5, hakupäivä 16.2.2013).

Kehittämistehtävän arviointiin valittu realistinen evaluaatio loi selkeän kehyksen arvioinnille prosessin aikana ja lopussa. Prosessista saatiin tietoa tilaajan organisaation sisällä, mitä hyvinvointitietoa on jo olemassa ja mitä pitäisi vielä kerätä tai

raportoida. Tietoa tuli myös olemassa olevan tiedon käytettävyydestä tämän hetkessä formaatissa. Ulkopuoliselle lukijalle raportista on hyötyä, jos aikeena on aloittaa hyvinvointikertomuksen kokoaminen omassa organisaatiossa. Raportista tulee esiin, kuinka suunnittelutyötä on lähdetty viemään eteenpäin, mitä on ollut hyvä huomata toteuttamisessa ja konkreettisia sisältöjä hyvinvointikertomukseen.

Kehittämistyön laatu

Kehittämistyön hyödynnettävyys liittyy kiinteästi arvioinnin ja raportoinnin laatuun. Laadukkaasti toteutettu raportointi antaa luotettavuutta arvioinnin tulosten käytettävyyteen (Virtanen 2007, 205–206). Kehittämistyön aiheen valintaa, toteutustapoja, arvioinnin tuloksien esittämistä ja raportointia ohjasi hyvän tieteellisen käytännön periaatteet, jotka ovat tieteellisen hyväksyttävyyden, luotettavuuden ja tulosten uskottavuuden edellytys (Suomen akatemia 2003, 5). Kehittämistyön suunnitteluun on osallistunut pitkin matkaa tilaajaorganisaation toimijoita. Tilaajaorganisaation toiveita on kuultu ja ne ovat ohjanneet työn toteuttamisen suuntaa. Aineisto on kerätty ja analysoitu standardoitujen tiedonkeruu- ja analyysimenetelmien avulla, jotta eettisiä ongelmia ei syntyisi. Raportissa on pyritty kuvaamaan prosessi mahdollisimman läpinäkyvästi. Arvioinnin varmuutta on pyritty lisäämään koko prosessin huolellisella raportoinnilla, jonka avulla lukijalla on mahdollisuus seurata prosessin kulkua ja arvioida sen luotettavuutta (Paunonen & Vehviläinen-Julkunen 1998, 216). Yleisesti arvioinnin luotettavuutta on pyritty lisäämään kuvaamalla tutkimuksen etenemisprosessia siten, että lukija saa selkeän kuvan siitä mitä tutkimuksessa on tehty ja miten valittuihin ratkaisuihin on päädytty.

Arviointitutkimuksen raportointiin tulee kiinnittää erityistä huomiota, koska arviointi tulee käyttäjän tarpeisiin. Jo arviointiprosessia suunniteltaessa tulee ottaa huomioon ne tahot, joille arviointi tehdään. (Jalava & Virtanen 1998, 180; Vartiainen 2001, 25.) Vartiainen (2001, 25) mukaan arviointitietoa käyttävät ryhmät voidaan jaotella kahteen pääryhmään: päätöksen tekijöihin ja käytännön toimijatahoihin. Kehittämistyön raportista voidaan erottaa käytännön kehittämistyöhön liittyviä tu-

loksia sekä päättäjätason kehittämisehdotuksia. Suunnitteluvaiheessa tavoitteena oli raportoida prosessi, jolla tuote tuotetaan sekä tuottaa tietoa, mitä tuotteeseen tarvitaan ja mitkä ovat kehittämisen kohteet, jotta tuotetta voidaan jatkokehittää.

Eettiset kysymykset ja hyvän moraalin mukainen toiminta kuuluvat erottamattomasti arviointi toimintaan. Raportin kirjoittaja on symbolisen vallan käyttäjä ja tämän vuoksi on tärkeää, että arvioinnin tekijä mieltää oman toimintansa hyvän moraalin mukaiseksi. (Jalava & Virtanen 1998, 180; Virtanen 2007,53.) Tässä raportissa tulokset pohjautuvat monimenetelmäisesti kerätystä aineistosta sisällön analyysillä saatuihin tuloksiin, jotta ne olisivat mahdollisimman luotettavia, eivätkä pohjautu työn toteuttajien subjektiivisiin kokemuksiin.

Hyödynnettävyys

Hyödynnettävyyttä tarkasteltiin Virtasen (2007, 205–206) esiin tuomien arvioinnin hyödynnettävyydessä huomioitavien asioiden mukaan.

1. Arviointihankkeen toteuttaminen tarvelähtöisesti, eli arviointiin kohdistuu alusta alkaen aitoa kysyntää.

Kehittämisidean pohjalla oli valtakunnallinen opiskelijahuollosta tehty tutkimus ja sen myötä annetut kehittämisehdotukset. Idea vaati alussa esittelyä organisaatiolle, koska asia oli vielä yleisesti tuntematon. Tarvetta kartoitettiin tilaajaorganisaation kanssa, jotta se vastaa tilaajan toiveita. Arvioinnin toteuttaminen oli tarpeen työn tekemisen aikana, jotta toiminta suuntautui oikein. Formattiivinen arviointi antoi tietoa myös kokoavaan arviointiin. Kokoava arviointi antoi tietoa prosessista ja tutkimuskysymysten kautta tärkeiksi nousseista asioista. Arviointi lisäsi kehittämistyön laatua.

2. Arviointiprosessin laatu on suoraan verrannollinen siihen, miten arviointitietoa voidaan hyödyntää prosessin aikana. Arviointiasetelma on tarkoituksenmukainen ja

aineisto on analysoitu korrektisti. Tällöin arvioinnin käyttäjät (tilaaja, hyödyntäjä) voivat luottaa arvioinnin toteutukseen.

Arvioinnin kohteet rajattiin työn alussa, jotta työ pysyy raameissa. Työn aikana, interventioiden jälkeen arvioitiin sen kautta tullut tieto ja työn suuntaa muutettiin uuden tiedon mukaisesti. Prosessin aikana pidettiin mukana arviointikysymyksiä, jotta tärkeiksi nostetut asiat tuli käydyksi läpi prosessin aikana. Kokoava arviointi tehtiin sisällönanalyysilla, joka oli työn toteuttajille tuttu opintojen aikana tehdyistä tutkimustehtävistä. Arvioinnin tekeminen menetelmän mukaisesti antaa varmuuden siitä, että tulokset ovat oikea suuntaiset ja arvioinnissa on kiinnitetty huomiota tarvittaviin asioihin.

3. Arviointiraportin selkeys, johtopäätösten analyttisyys sekä kehittämissuositusten osuvuus ja realistisuus helpottavat raporttiin tarttumista.

Raportointi tehtiin realistisen evaluaation prosessin kulun mukaan. Raporttia havainnollistettiin kuvioin, jotta lukeminen jäsenyisi paremmin. Kehittämissuositukset esitettiin niin, että tuotteen pääkäyttäjät voivat ottaa ne tarvittaessa käyttöönsä. Kehittämissuositukset ovat sellaisia, että ne voidaan toteuttaa omassa organisaatiossa ja olemassa olevilla resursseilla. Raportin jäsentelyssä otettiin huomioon se, että prosessi ja kehittämissuositukset ovat helposti löydettävissä niille, jotka eivät ole kiinnostuneita lukemaan koko raporttia.

4. Arvioinnin hyödyntäjien hyödyntämiskyvykkyyden vahvistaminen. Arvioinnin tekijä valmentaa arvioinnin aikana arviointitiedon potentiaalisia hyödyntäjiä.

Työn aikana tavattiin tilaajaorganisaation eri toimijoita ja kehittämistyötä tehtiin tiiviissä yhteistyössä organisaation toimijoiden kanssa. Työn valmistuttua tuote esitellään pääkäyttäjärühmälle, jolloin myös käydään läpi arvioinnista nousseet kehittämiskohdat ja ehdotukset kuinka tuotetta voidaan hyödyntää.

Yhteiskunnallinen kiinnittyminen

Pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmaan sisältyneessä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa kehitettiin lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuranta ja tietopohjan paranemista sekä edistettiin tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja arviointia. Ohjelman aikana tehtiin muistio lasten hyvinvoinnin kansallisista indikaattoreista. Jatkotoimiksi suositeltiin indikaattorien saatavuuden edistämistä tekemällä linjauksia tietopolitiikkaan ja tutkimuksen rahoituksella. (Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma, loppuraportti 2011, 62–64, hakupäivä 20.6.2012.)

Myös koulutus ja tutkimus 2007–2012 kehittämissuunnitelmassa (2007, 70, hakupäivä 19.6.2012) koko koulutusjärjestelmän suunnittelussa tietoon perustuva päätöksenteko nähdään tärkeänä. Kehittämissuunnitelmassa nostetaan esiin Tilastokeskuksesta saatava indikaattoritieto päätöksenteon tueksi.

OSAO:n sähköisessä hyvinvointikertomuksessa on otettu yhdeksi osa-alueeksi politiikkaohjelman aikana esiin nostetut indikaattorit ja tavoitteena on tuoda ne osaksi päätöksentekoa. Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa nuorten syrjäytymisen ehkäisy on edelleen yhtenä tavoitteena (Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma 2011, 8, hakupäivä 16.3.2012). Syrjäytyminen on kiinteästi liitoksissa koulutukseen ja koulutus hyvinvointiin. Kehittämistehtävän tavoitteena on tehostaa hyvinvointityön kiinnittymistä läpi toimintojen suunnittelun ammatillisessa koulutuksessa.

Tulevaisuuden haasteeseen vastaaminen

Lausuntokierrokselle lähteneessä oppilas- ja opiskelijahuoltolain esityksessä ehdotetaan, että laissa säädettäisiin opetuksen ja koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta laatia opiskeluhuollon hyvinvointisuunnitelma yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Suunnitelmaan olisi kirjattava muun muassa opiskelu-

huollon tavoitteet ja paikallisen toteuttamistavan keskeiset periaatteet, arvio opiskeluhuollon kokonaistarpeesta, käytettävissä olevista opiskeluhoitopalveluista sekä toimet, joilla vahvistetaan opiskeluympäristön ja -yhteisön hyvinvoinnin edistämistä ja opiskelijoiden varhaista tukea. Opiskeluhoitoon toteuttamista, arviointia ja kehittämistä varten olisi laadittava koulu- ja oppilaitoskohtainen opiskeluhoitosuunnitelma. (Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 2012, 1, 83, hakupäivä 13.12.2012.)

OSAOn hyvinvointikertomusta voidaan käyttää pohjana tuleviin suunnitelmiin. Hyvinvointikertomus ja sen päivittäminen toimii myös seurantana suunnitelmien toteutumisesta. Opiskeluhoitoon periaatteita ja tavoitteita voidaan kartoittaa valtakunnallisen kouluterveyskyselyn kautta saatujen tietojen pohjalta. Lisäksi voidaan käyttää yksiköissä tehtyjen tulo-, olo-, ja päättökyselyjen tuloksia. Näistä voidaan tarkastella esimerkiksi nuorten hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä ja kokemusta avuntarpeesta. Lisäksi voimassa olevia periaatteita sekä paikallisia toteuttamistapoja on kirjattuina suunnitelmiin ja ohjeistuksiin. Näistä voidaan tehdä pohja tuleville tavoitteille.

Opiskelijahuollon tarvetta voidaan arvioida kouluterveyskyselyn vastausten ja tilastoitujen opiskeluterveydenhuollon käyttömäärien kautta. Käytettävissä olevia palveluita ja resursointia ei ole tilastoitu hyvinvointikertomuksessa olevissa materiaaleissa. Tiedossa kuitenkin on, että tämä tieto voidaan koota olemassa olevista tiedostoista.

Opiskeluympäristön ja yhteisön hyvinvoinnin tukemista tehdään jokaisessa yksikössä omalla tavallaan, mutta tämän työn vahvistamiseksi tehdään työtä myös hankkeissa. Hankkeet löytyvät käyttösuunnitelmasta ja sieltä voidaan katsoa onko tähän tavoitteeseen sopivaa hanketta käynnissä. Varhaisen tuen malli OSAOsta löytyy, mutta se on hyvin yleisellä tasolla ja päivittämisen tarvetta löytyy. Yksiköt ovatkin tehneet omia käytännön läheisempiä malleja.

LÄHTEET

Aalto-Setälä, T. 2002. Depressive disorders among young adults. Department of Mental Health and Alcohol Research, National Public Health Institute and Department of Clinical Medicine Hospital for Children and Adolescents/Child Psychiatry. Helsinki. Hakupäivä 10.9.2012,
http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/julkaisusarja_a/2002a22.pdf

Alila, A., Gröhn, K., Keso, I. & Volk, R. 2011. Sosiaalisen kestävyuden käsite ja mallintaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistiota 2011:1. Hakupäivä 24.9.2012,
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=3216386&name=DLFE-15314.pdf

Ammatillisen koulutuksen vetovoiman kehitys koulutusaloittain yhteishaussa vuosi-
na 2005 – 2010. 2010. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Vetovoimaneuvottelukunta.
Hakupäivä 9.2.2013, http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/ammattillisen_koulutuksen_vetovoima/liitteet/Ammatillisen_koulutuksen_vetovoiman_kehitys_koulutusaloittain.pdf

Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Hamina: Akatiimi Oy.

Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Hamina: Akatiimi Oy.

Avainindikaattorit päätöksenteon tueksi. 2012. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
Hakupäivä 28.12.2012,
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/hankkeet/avainindikaattorit/paatoksentekoon

Dahler-Larsen, P. 2005. Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt. Stakes. Hakupäivä 27.9.2012, http://www.sosiaaliportti.fi/File/ba0950a9-1b8a-470f-9957-d58f728288cb/vaikuttavuuden_arv.pdf

eHVK 0.3 indikaattorien viitekehys. 2012. Kanerva-Kaste. Terveempi Pohjois-Suomi2. Hakupäivä 21.2.2013, <http://videonet.fi/innokyla/2012innomarkkinat/sali4/1/riekkinen.pdf>

Ennakoarviointi osana hyvää valmistelua. 2012. ESTER. Etelä-Suomen terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen. Hakupäivä 28.12.2012, <http://www.ester.fi/web/page.aspx?refid=7&newsid=130745&page=1>

Haaranen, A. 2012. Realistinen arviointi lapsiperheiden vanhempainryhmästä. Muutokset perheen terveydessä ja vaikuttavuutta edistävät toiminnot. Itä-Suomen yliopisto. Terveystieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Hakupäivä 9.1.2013, http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0968-8/urn_isbn_978-952-61-0968-8.pdf

Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 2012. Luonnos 30.11.2012. Hakupäivä 13.12.2012, http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/oppilas_ja_opiskelijahuolto/liitteet/HE_oppilas_ja_opiskelijahuoltolaiksi_30_11_2012.pdf

Helanen, S. 2012. Terveempi Pohjois- Suomi. Ajankohtaista koordinaatiohankkeesta ja PTH-yksiköstä. Hakupäivä 28.12.2012, <http://sp.terps.foral.fi/Lists/Ilmoitukset/DispForm.aspx?ID=75&Source=http%3A%2F%2Fsp%2Eterps%2Eforal%2Efi%2FLists%2FIlmoitukset%2FAllItems%2Easpx>

Honkakoski, A. & Kinnunen, P. & Vuorijärvi, P. 2011. Nuorten kokemuksia hyvinvoinnista. Oulun seudun 18 - 29 -vuotiaiden nuorten hyvinvointikyselyn tuloksia, johtopäätöksiä ja toimenpide-ehdotuksia. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ja Tukeva-hanke. Hakupäivä 20.9.2012, <http://oulu.ouka.fi/seutu/Tukeva2/18-29v%20hyvinvointitutkimusraportti.pdf>

Honkanen, Männistö & Utriainen 2011. Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen Pohjois-Pohjanmaan ammatillisissa oppilaitoksissa. Julkaisuluonnos. Tekijän hallussa.

Hyvinvointi- ja terveystietojen kaventaminen. 2012. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Hakupäivä 28.12.2012, http://www.thl.fi/fi_FI/web/kaventaja-fi/keinot/tyokalut/ennakkoarviointi

Hyvinvointikertomuksen rakenne. 2012. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Hakupäivä 28.10.2012, http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/tyokalut/hyvinvointikertomus/rakenne

Hyvinvointikertomus. 2012. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Hakupäivä 28.10.2012, http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/tyokalut/hyvinvointikertomus

Hänninen, R. 2012. Poikkialueellinen ja moniammatillinen yhteistyö ikääntyvien toimintakyvyn edistäjänä. Voimaa vanhuuteen- hankkeen alkutaival Juvalla. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen. YAMK. Opinnäytetyö. Hakupäivä 26.12.2012, <http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/42477/Oppari%20PDF.pdf?sequence=1>

Jalava, U. & Virtanen, P. 1998. Tietoa luova projekti, polku oppivaan organisaatioon. Helsinki: Kirjayhtymä Oy

Kansallinen terveyserojen kaventamishjelma 2008-2011. 2008. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:16. Helsinki.

Hakupäivä 18.6.2012, http://www.teroka.fi/teroka/uploadfiles/tervero_ohjelma.pdf

Karppinen, K., Keltikangas- Järvinen, L. & Savioja, H. 2007. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma - löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta.

Alatupa, S. (toim.). Sitran raportteja 75. Hakupäivä 9.9.2012,

<http://www.sitra.fi/julkaisut/raportti75.pdf>

Kazi, M.A.F. & Rostila, I. 2001. Realistinen arviointitutkimuksen toimintamallin kehittämisen välineenä. Teoksessa Vartiainen, P. (toim.) Näkökulmia projektiarviointiin. Tampere: Finnpublishers, 69–89.

Kotamäki, S, Niemi, M, Sirkiä, H, Virnes, E, Räisänen, A, Hietala, R 2010. Hyvää vointia. Opiskelijahuollon toteutuminen, sen käytännöt ja kehittäminen toisen asteen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 49. Koulutuksen arviointineuvosto. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Kouluterveyskysely 2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tuloste. Tekijän hallussa.

Kouluterveyskyselystä toimintaan -kehittämishanke. 2007. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Hakupäivä 28.10.2012,

<http://info.stakes.fi/kouluterveyslahettilaat/FI/pilottihanke/index.htm>

Koulutuksen kustannukset vuonna 2010. 2011. Opetushallituksen lehdistötiedote 3.11.2011. Hakupäivä 9.2.2013, <http://www.oph.fi/lehdistotiedotteet/2011/040>

Koulutus ja tutkimus 2007–2012. 2007. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9. Helsinki. Hakupäivä 19.6.2012,

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm09.pdf?lang=fi>

Kuntalaki 17.3.1995/365

Kuronen, I. 2011. "Mun kompassin neula vain pyörii" Keskeyttämiskokemuksia ammatillisesta koulutuksesta. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselesteita 41. Hakupäivä 2.8.2012,
http://ktl.jyu.fi/img/portal/19837/G041_verkojulkaisu.pdf

Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630.

Laki ammatillisesta koulutuksesta muutossäädös 13.6.2003/479

Lapsi ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011. 2007. Opetusministeriö. Helsinki. Hakupäivä 20.6.2012,
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma.pdf

Lapsi ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. Hakupäivä 20.6.2012,
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma, loppuraportti. 2011. Poliitiikkaohjelmien loppuraportti, vaalikausi 2007–2011. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 6/2011. Helsinki. Hakupäivä 20.6.2012,
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2011/j06-politiikkaohjelmien-loppuraportti-j09-politikprogrammens-j10-policy/pdf/fi.pdf>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Leinonen, T. 2011. Nuorten koulutuksen keskeyttäminen ja sen hinta. Sosiaalikehitys Oy.

Opit käyttöön -hanke. Hakupäivä 27.10.2012,
http://www.sosiaalikehitys.com/uploads/Nuorten_syrjaytymisen_kustannukset.pdf

Lindqvist, T. 1999. Evaluaation uskottavuus. Teoksessa Eräsaari, R, Lindqvist, T., Mäntysaari, M.& Rajavaara, M. (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 91–126.

Moisio, R. 2012. Tietojohtaminen. Hämeenlinnan kaupunki, kehitys- ja tietohallintojohtaja. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointifoorumi 23.4.2012. Luento.

Myrskylä, P. 2011. Nuoret työelämän ja opiskelun ulkopuolella. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 12/2011.

Myrskylä, P. 2012. Hukassa. Keitä ovat syrjäytyneet nuoret. EVA analyysi nro.19 Elinkeinoelmämänn valtuuskunta. Hakupäivä 10.2.2013, <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>

Nurminen, T. 2012. Liikunta- ja urheilurippileirien kehittäminen Liikuntakeskus Pa-julahdessa. Urheilurippileirien blueprinting. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Liikunnan ja vapaa-ajan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Oulun seudun ammattiopisto. 2011. Tee sitä mistä tykkäät. Toimintakertomus 2011. Hakupäivä 30.6.2012, www.osao.fi/file.php?2829

Oulun seudun koulutuskuntayhtymä. 2012. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2013–2015 ja talousarvio 2013. Hakupäivä 9.1.2013, <http://www.osekk.fi/file.php?3234>

OSAOn projektit. 2012. OSAOn www-sivut. Hakupäivä 16.3.2012,
<http://www.osao.fi/index.php?2139>

Palosuo, H., Koskinen, S., Lahelma, E., Prättälä, R., Marteli, T.,
Ostamo, A., Keskimäki, I., Sihto, M., Talala, K., Hyvönen, E. & Linnanmäki,
E.(toim.). 2007. Terveiden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveysero-
jen muutokset 1980–2005. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:23. Hel-
sinki. Hakupäivä 18.6.2012,
[http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-
8726.pdf](http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-8726.pdf)

Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen K. (toim.) 1998. Hoitotieteen tutkimusmeto-
diikka. Helsinki: WSOY.

Pawson, R, Tilley, N. 2004. Realist Evaluation. British Cabinet Office. Hakupäivä
1.12.2011, http://www.communitymatters.com.au/RE_chapter.pdf

Pekonen, H. 2011. Isoisää lainaamassa. Teatterinuken suunnittelu ja toteutus.
Mikkelin ammattikorkeakoulu. Muotoilun koulutusohjelma. AMK. Opinnäytetyö. Ha-
kupäivä 29.9.2012, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201105198666>

Perttilä, K., Orre, S., Koskinen, S. & Rimpelä, M. 2004. Kuntien hyvinvointikerto-
mus. Hankkeen loppuraportti. Stakes, Aiheita 7/2004. Hakupäivä 28.10.2012,
http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/muut/Aiheita7_2004.pdf

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 2007. Hakupäivä 9.2.2013,
[http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-
hallitukset/vanhanenII/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf](http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/vanhanenII/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf)

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma 2011. Valtioneuvoston kanslia. Haku-
päivä 16.3.2012, <http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf332889/fi.pdf>

Raitasalo, R & Maaniemi, K. 2011. Nuorten mielenterveyden häiriöiden aiheuttamat sairauspoissaolot ja työkyvyttömyys vuosina 2004–2009. Nettityöpapereita 23/2011. Kelan tutkimusosasto. Hakupäivä 20.9.2012, <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/25936/Nettityopapereita23.pdf?sequence=4>

Rantanen, T. & Toikko, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Hakupäivä 16.2.2013, <http://www.uasjournal.fi/index.php/kever/article/viewFile/1088/919>

Riila, S. 2012 Vankeusajan suunnittelusta toimintaan. Tapauskohtainen realistinen arviointitutkimus rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisesta. DIAK Etelä-Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma. Ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Sosionomi (YAMK).Opinnäytetyö.

Rimpelä M. 2010. Dosentti. XII Perhetutkimuspäivät Jyväskylä 16.4.2010. Luento. Hakupäivä 20.9.2012, <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/perhetutkimus/koulutus/ptpaivat2010/luentomateriaalit/rimpela>

Rostila, I. 2000. Realistinen arviointitutkimus ja onnistumisen pakot. Teoksessa Laitinen, R. (toim.) Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveydenkeskusliitto, 9–21.

Seppänen-Järvelä, R. 1999. Kehittämistyö ja arviointi. Teoksessa Eräsaari, R., Lindqvist, T., Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 72–89.

Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet. 2003. Suomen akatemia. Hakupäivä 24.11.2012,

<http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/Suomen%20Akatemian%20eettiset%20ohjeet%202003.pdf>

Syväri, A. 2012. Hallintotieteen professori. Strategiatyö kuntien muutoksessa ja näkökulmia tietojohtamiseen. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointifoorumi 23.4.2012. Luento.

Sähköinen hyvinvointikertomus. 2012. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Hakupäivä 28.10.2012,
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/tyokalut/hyvinvointikertomus/sahkoinen

Terveempi Pohjois-Suomi -hanke. 2011. Hakupäivä 1.7.2012,
<http://sp.terps.foral.fi/default.aspx>

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen politiikkaohjelma 2007-2011, loppuraportti. 2011. Poliittikaohjelmien loppuraportti, vaalikausi 2007-2011. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 6/2011. Helsinki. Hakupäivä 20.6.2012,
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2011/j06-politiikkaohjelmien-loppuraportti-j09-politikprogrammens-j10-policy/pdf/fi.pdf>

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen lainsäätelytiedustelu 30.12.2010/1326

Tilastokeskus. 2012. Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutukseen hakeutuminen. Liitetaulukko 1. Peruskoulun 9. luokan päättäneiden välitön sijoittuminen jatko-opintoihin 2005 – 2011. Hakupäivä 9.2.2013,
http://www.stat.fi/til/khak/2011/khak_2011_2012-12-13_tau_001_fi.html

Tuomi, T. & Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 5. uudistettu painos. Helsinki: Tammi

Vaarama, M. Moisio, P & Karvonen, S (toim.). Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.2010. Yliopistopaino Helsinki. Hakupäivä 26.3.2013, <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8cec7cec-5cf3-4209-ba7a-0334ecdb6e1d>

Vartiainen, P. 2001. Mitä on projektiarviointi? Teoksessa Vartiainen, P. (toim.). Näkökulmia projektiarviointiin. Tampere: Finnpublishers, 11–27

Virnes, E. 2012. Opetusneuvos. Valtakunnalliset ammatillisen opetuksen kuraattori-päivät 23.10.2012. Imatra. Luento.

Virtanen, P. 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita Prima Oy

Vuori, T. 2012..Arviointi julkisen hallinnon kehittämistyössä. Väliarviointiraportti Jäämeren käytävän kehityksestä Pohjois-Lapin kuntayhtymässä. Tampereen yliopisto. Hallintotiede. Pro-gradu-tutkielma. Hakupäivä 28.12.2012, <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu06226.pdf>

Väyrynen, P., Saaristo, V., Wiss, K. & Rigoff, A-M. (toim.). 2008. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa –perusraportti kyselystä vuonna 2008. Opetushallitus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos Helsinki: Edita Prima Oy

Wennberg. 2009. Ramboll. Kaste –verkostoseminaari, Miten rakennetaan onnistunut arviointiprosessi? Luento.

LIITTEET

LIITE 1. TOIMINTAKIERROS TAULUKKO

Prosessin vaihe	Arvioinnin kohde	Toteutus	Sisältö
Alkudialogi 1: Ohjaavat opettajat TerPS-hanke OSAOn kehittämisjohtaja OSAOn atk-suunnittelija	Tarpeen kartoitus	Pohdintaa asiantuntijoiden kanssa useammasa tapaamisessa	Kehittämisidean työstäminen <ul style="list-style-type: none"> - tavoitteet ja tarkoitus selkiytyvät, sähköinen malli hyvinvointikertomuksesta - tuote sisällytetään OSAOn intranettiin - nimityksen valinta sähköinen hyvinvointikertomus
Alkudialogi 2: Opiskelijapalvelujaos Kuraattoritimi	Tarpeen kartoitus Sisällön kartoitus	Aineiston kerääminen haastatteluin ja kyselylomakkeella Keskustelua tulevien käyttäjäryhmien kanssa	Tarpeen ja sisällön kartoittaminen <ul style="list-style-type: none"> - nykyiset sähköiset dokumentit huonosti löydettävissä ja useissa eri formateissa - käyttö vaihtelevaa
Sidosryhmätapaaminen 1 Ohjaavat opettajat OSAOn kehittämisjohtaja	Tarve Käyttö	Pohdintaa asiantuntijoiden kanssa	Resurssi keskustelu Ohjausryhmämäärittäminen Pääkäyttäjärühmän määrittäminen Hyvinvointikertomuksen sitominen OSAOn aiempiin suunnitelmiin
Sidosryhmätapaaminen 2 Kehittämisjohtaja Opiskelijapalvelujaoksen puheenjohtaja (tiedotettu)	Tarve Käyttö	Ohjauskeskustelu	Kehittämisidean suunnitelman tarkistus <ul style="list-style-type: none"> - OSAO tulee näkyvä selkeästi suunnitelmassa
Sidosryhmätapaaminen 3 Opiskelun kehittämissiimi OSAOn johtoryhmä OSAOn kehittämisjohtaja Opiskelijapalvelujaoksen puheenjohtaja	Tarve Käyttö	Kehittämisidean esittely Keskustelua käyttömahdollisuuksista	Virallinen lupa työn toteuttamiseen <ul style="list-style-type: none"> - tavoitteena hyvinvointikertomus, ei pahoinvointikertomus - ei erillistä ohjelmaa, vaan sisällytetään nykyisiin toimintoihin

Sidosryhmätapaaminen 4 Ohjaavat opettajat TerPS-hanke OSAOn kehittämisjohtaja (kutsuttu, tiedotettu)	Sisältö	Ohjauskeskustelu	Ensimmäinen vaatimusmäärittely <ul style="list-style-type: none"> - opiskelijoiden päätehtävä sisällön kartoittaminen - valtakunnalliset indikaattorit tulevat TerPS2-hankkeen kautta
Sidosryhmätapaaminen 5 Ohjaava opettaja Oamk:n tekniikan yliopettaja OSAOn atk-suunnittelija	Tekninen toteuttaminen	Ohjauskeskustelu	Toinen vaatimusmäärittely Keskustelua teknisestä toteutustavasta <ul style="list-style-type: none"> - toteutus on sisällöllinen, joten saatu ohjaus ottaa yhteyttä liiketalouden yksikköön - mietintään käyttöajankohdat
Sidosryhmätapaaminen 6 Intranetin sisällön asiantuntija JOBI-hankkeen työntekijä OSAOn vs. rehtori (ent. kehittämisjohtaja)	Sisältö	Ohjauskeskustelut useammassa tapaamisessa	Sisällön määrittäminen <ul style="list-style-type: none"> - keskustelua, mistä ja millaisessa formaatissa tarvittavat tiedot löytyvät - ei päällekkäisyyttä olemassa olevien suunnitelmien kanssa Resurssikeskustelu <ul style="list-style-type: none"> - sisällön keräämiseen voidaan käyttää Jobi-hankkeen työntekijän resursseja
Sidosryhmätapaaminen 7 Intranetin sisällön asiantuntija JOBI-hankkeen työntekijä OSAOn atk-suunnittelija	Tekninen toteuttaminen	Ohjauskeskustelu	Toteutus voidaan tehdä OSAOn omana työnä <ul style="list-style-type: none"> - Sisällöt voidaan nostaa uuteen intranettiin koontena
Yhteydenotto 1 TerPS2-hanke	Sisältö	Sähköpostitiedustelu	Valtakunnalliset indikaattoripaketit ovat työn alla.
Sidosryhmätapaaminen 8 JOBI-hankkeen työntekijä OSAOn atk-suunnittelija OSAOn kehittämisjohtaja	Sisältö Tekninen toteuttaminen	Ohjauskeskustelut useammassa tapaamisessa	Sisällön rakenteen suunnittelu ja toteutus <ul style="list-style-type: none"> - sisällön lisäyksenä olemassa olevat suunnitelmat näkyviin - kolmas vaatimusmäärittely
Yhteydenotto 2 TerPS2-hanke	Sisältö	Sähköpostitiedustelu	Keskustelua valtakunnallisen indikaattorityön tilanteesta

Sidosryhmätapaaminen 9 JOBI-hankkeen työntekijä OSAOn atk-suunnittelija	Sisältö Tekninen toteuttaminen	Toteutuksen esittely	Katsottu ensimmäistä versiota sähköisestä hyvinvointikertomuksesta - sisällön keräämistä ja toteutuksen arviointia
Sidosryhmätapaaminen 10 OSAOn atk-suunnittelija	Sisältö	Toteutuksen muokkausta	Päätöksiä mitä tehdään puuttuville tiedoille
Yhteydenotto 3 TerPS2-hanke	Sisältö	Sähköpostitiedustelu	Saatiin käyttöön valtakunnallinen indikaattoripaketti
Sidosryhmätapaaminen 11 OSAOn atk-suunnittelija JOBI-hankkeen työntekijä	Sisältö	Toteutuksen muokkausta	Luovutettiin indikaattoripaketit, katsottiin puuttuvien tietojen tilanne. Muutosten jälkeen tuote on valmis.

LIITE 2. VAATIMUSMÄÄRITTELY, ENSIMMÄINEN LUONNOS

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN SÄHKÖISEN HYVINVOINTI-KERTOMUSTYÖKALUN TEKNISET VAATIMUKSET JA SISÄLTÖ, ensimmäinen luonnos

YDINTEHTÄVÄ

- Koota olemassa olevat ohjeistukset, kyselyjen tulokset ja indikaattoritieto yhteen paikkaan suunnittelu- ja arviointityön pohjaksi.

MITEN PITÄÄ TOIMIA TEKNISESTI?

- sisällä intranetissa
- mahdollisuus liittää eri formaateissa olevaa tietoa
- osa tiedosta mahdollisesti linkitettyinä ja osa dokumentteina tuotuna
- helppo päivittää
- näkyvyys yksiköittäin (intrassa jaossa olevat tiedot ja yksikkökohtaiset tiedot)
- näkyvyys OSAO tasolla (intrassa jaossa olevat tiedot)
- kirjoitusoikeus käyttäjätunnuksella (?)
- tietojen säilyminen vain OSAOn käytössä (riittääkö, että on salasanan takana intrassa?)
- siirrettävissä myös muille koulutuksen järjestäjille
- uudelleen käytettävissä vuosittain
- ylläpito (?)

PÄÄKÄYTTÄJÄ RYHMÄT

- Yksikön oppilashuoltoryhmä
- OSAOn opiskelijapalvelu jaos
- Ammattiryhmät esimerkiksi opinto-ohjaajat, kuraattorit ja erityisopettajat
- OSAOn johtoryhmä
- Mahdollinen organisaatioiden välinen toimijaryhmä

SIDOSRYHMÄT

- Kunnalliset päättäjät
- Opiskelijaterveydenhuolto

SISÄLLÖN RUNKO

SISÄLTÖÄ KARTOITETAAN PROSESSIN EDESSÄ ASiantuntijoiden AVULLA

- Resurssit ja tuloksellisuus: navigaattori, vetovoimaisuustilastot, erotilastot, läpäisyaste, sijoittumiskyselyt, opiskelijahuollon arvioinnin pohjana käytetty lomake intrasta, yms.
- Suunnitelmat: opinto-ohjaus, erityisopetus, opiskelijaterveydenhuolto, opiskelijahuolto
- Ohjeistukset: kiusaamisen ehkäisy, välitön puuttuminen, päihdetyönohje, kriisitoimintaohje yms.
- Kyselyjen tulokset : tulo- olo- ja päätökyselyt, kouluterveyskyselyt,
- Valtakunnallinen indikaattoritieto

MITEN KÄYTETÄÄN

- Yksiköt tekevät oman toimintasuunnitelman yhteenvetojen pohjalta
- Opiskelijapalvelujaos tekee yhteenvedon ja ehdotukset kehittämiskohteista johtoryhmälle
- Ammattiryhmät kehittävät toimintaansa yhteenvetojen pohjalta
- Johtoryhmä tekee suunnitelmat yhteenvetojen ja opiskelijapalvelujaoksen ehdotusten pohjalta

MILLOIN KÄYTTÄÄN

AIKATAULU MÄÄRITTYY YKSİKÖIDEN JA OSAON VUOSIKELLON MUKAAN. AJANKOHDAT SELVITETÄÄN TOIMIJOILTA.

- Syksyllä ennen yksikön käyttösuunnitelman tekemistä
- Keväällä ennen lukuvuosisuunnittelua
- Ennen seuraavan budjetin tekemistä
- Lisäksi toimintasuunnitelmien teossa ja käytännön työssä toimintaohjeiden hakemisessa

LIITE 3. VAATIMUSMÄÄRITTELY, TOINEN LUONNOS

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN SÄKÖISEN HYVINVOINTI-KERTOMUSTYÖKALUN TEKNISET VAATIMUKSET JA SISÄLTÖ, toinen luonnos

TEKNISET VAATIMUKSET

1. Osa sisällöstä näkyy koko OSAOlle ja osa yksikkökohtaisesti
2. Joillekin toimijoille näkyy kaikki sisältö (selvitys kesken)
3. Osa sisällöstä on linkkejä intranetin sisältöön
4. Osa sisällöstä työkalussa eri formaateissa olevia tiedostoja
5. Sisällön viimeiseen kohtaan laatikoita, joihin voi kirjoittaa suoraan tekstiä
6. Valtakunnallinen indikaattoritieto samalla menetelmällä kuin kunnille suunnatussa hyvinvointikertomuksessa
7. Tiedot näkyvät vain intranettiin kirjautumalla
8. Tietojen linkittämis- ja liittämisoikeudet (selvitys kesken)

SISÄLTÖ

1. Resurssit (Näkyy kaikille)
 - a. Navigaattori
 - b. Vetovoimaisuus tiedot
 - c. Opintojen keskeyttämistiedot
 - d. Opiskelijahyvinvointityön resurssit yksiköittäin (tätä tietoa ei ole kerätty aiemmin)
2. Valtakunnallinen indikaattoritieto (Näkyy kaikille)
 - a. Nuorten asukkaiden määrä alueittain
 - b. Työllisyystilanne alueittain
 - c. Nuorten työllisyystilanne alueittain
 - d. Nuorten koulutustilanne alueittain
 - e. Nuorten terveyteen liittävät indikaattorit
3. Tehtyjen kyselyjen tulokset
 - a. Valtakunnallinen kouluterveyskysely Oulun alue (Näkyy kaikille)
 - b. Yksikkökohtainen kouluterveyskysely (Näkyy yksikköön)
 - c. Koko OSAOn tulo-, olo- ja päättökyselyiden yhteenvedot (Näkyy kaikille)
 - d. Tulokysely 1. luokkalaisille, ryhmäkohtainen (Näkyy yksikköön)
 - e. Olokysely 2. luokkalaisille, ryhmäkohtainen (Näkyy yksikköön)

- f. Päätökysely 3. luokkalaisille, ryhmäkohtainen (Näky yksikköön)
- g. Sijoittumiskysely (Näky kaikille)

4. Ohjeistukset

- a. Päihdetyönmalli (Näky kaikille)
- b. Kiusaamisen ehkäisymalli (Näky kaikille)
- c. Opinto-ohjauksen opetussuunnitelma (Näky kaikille)
- d. Erityisopetuksen opetussuunnitelma (Näky kaikille)
- e. OSAOn kriisitoiminta suunnitelma (Näky kaikille)
- f. Yksikön kriisitoiminta suunnitelma (Näky yksikköön)
- g. Yksikön poistumissuunnitelma (Näky yksikköön)
- h. Varhaisen puuttumisen suunnitelma (Näky yksikköön)
- i. Muut yksikkö kohtaiset ohjeistukset (Näky yksikköön)

5. Seuraavan vuoden kehittämisen kohteet hyvinvointikertomuksen tietojen pohjalta

- a. Johdon hyvinvoinnin edistämisen kärkihankkeet (Näky kaikille)
- b. Opiskelijapalvelu-jaoksen nostamat kehittämisen kohteet esimerkiksi mallien päivitykset (Näky kaikille)
- c. Yksikön opiskelijahyvinvointiryhmän seuraavan vuoden tavoitteet ja ohjeistusten päivitykset (Näky yksikköön)

LIITE 4. VAATIMUSMÄÄRITTELY, KOLMAS LUONNOS

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN SÄHKÖISEN HYVINVOINTI-KERTOMUSTYÖKALUN TEKNISET VAATIMUKSET JA SISÄLTÖ, kolmas luonnos

TEKNISET VAATIMUKSET

1. Hyvinvointikertomus sisällytetään intranettiin
 - Otsake: Hyvinvointikertomus
 - Kuvaus (lyhyt kuvaus mitä sisältää ja mihin käytetään sekä milloin)
 - Alaotsakkeet: Resurssit, valtakunnallinen indikaattoritieto, kyselyjen tulokset, ohjeistukset, yhteenvedot (Opa-jaos)
2. Osa sisällöstä näkyy koko OSAOille ja osa yksikkökohtaisesti
 - Alaotsakkeiden alle yksikölle oma alasivu
 - Mahdollisuus katsoa myös muiden yksikköjen tietoja
3. Sisältö kerätään intranetissä valmiina olevista tiedoista linkittämällä
4. Valtakunnallinen indikaattoritieto kerätään SOTKA-netistä ja Kouluterveyskyselystä
5. Kohtaan “yhteenvedot” kirjoittamismahdollisuus

SISÄLTÖ

Otsake: Hyvinvointikertomus

Lyhyt kuvaus: Hyvinvointikertomus on työkalu OSAOn hyvinvointityön suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Hyvinvointikertomus sisältää OSAOn yksiköistä kerättyjä tilastotietoja ja tehtyjen kyselyiden tulokset. Lisäksi Hyvinvointikertomuksesta löytyvät yleiset ohjeistukset. Hyvinvointikertomukseen on liitetty valtakunnallinen indikaattoripankki opiskelijoiden hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Tietojen yhteen kokoamisen tarkoituksena on helpottaa ja lisätä olemassa olevien tietojen käyttöä ja vertailtavuutta sekä tukea päivittämistä.

Alaotsakkeet:

1. Resurssit

- Vetovoimaisuustiedot
- Opintojen keskeyttämistiedot

- Erityisopiskelijoiden määrä yksiköittäin
- Opiskelijahyvinvointityön resurssit (tätä tietoa ei olla kerätty)

2. Valtakunnallinen indikaattoritieto (tässä käytetään valmista pakettia, jos sellainen löytyy)

- Nuorten määrä alueella
- Työllisyystilanne alueella
- Nuorten työllisyystilanne
- Nuorten koulutustilanne
- Nuorten terveyteen liittyvät indikaattorit

3. Kyselyjen tulokset

- Valtakunnallinen kouluterveyskysely (näkyvät kaikille)
- Yksikkökohtainen kouluterveyskysely (näkyvät yksikköön)
- Koko OSAOn tulo-, olo- ja päättökysely (näkyvät kaikille)
- Ryhmäkohtaiset tulo-, olo ja päättökyselyt (näkyvät yksikköön)
- Sijoittumiskyselyt (näkyvät kaikille)

4. Ohjeistukset

- Päihdetyön malli
- Kiusaamisen ehkäisymalli
- Kriisitoimintasuunnitelma
- Yksikön kriisitoimintasuunnitelma (näkyvät yksikköön)
- Yksikön varhaisen puuttumisen suunnitelma (näkyvät yksikköön)
- Muut yksikkökohtaiset ohjeistukset (näkyvät yksikköön)

5. Yhteenvedot

- Jory
- Opa-jaos
- Yksikön Ohr (näkyvät yksikköön)

LIITE 5. VAATIMUSMÄÄRITTELY

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN SÄHKÖISEN HYVINVOINTIKERTOMUSTYÖKALUN TEKNISET VAATIMUKSET JA SISÄLTÖ

TEKNISET VAATIMUKSET

1. Hyvinvointikertomus sisällytetään intranettiin
 - Otsake: Hyvinvointikertomus
 - Kuvaus (lyhyt kuvaus mitä sisältää ja mihin käytetään)
 - Alaotsakkeet: Resurssit, valtakunnallinen indikaattoritieto, kyselyjen tulokset, ohjeistukset, yhteenvedot
2. Sisältö näkyy koko OSAOille
 - Ryhmäkohtaiset kyselyjen tulokset annetaan tiedoksi edelleen vain yksiköön
3. Sisältö kerätään intranetissä valmiina olevista tiedoista linkittämällä
4. Valtakunnallinen indikaattoritieto kerätään SOTKA-netistä ja Kouluterveyskyselystä
5. Kohtaan "yhteenvedot" kirjoittamismahdollisuus

SISÄLTÖ

Otsake: Hyvinvointikertomus

Lyhyt kuvaus:

Hyvinvointikertomus on työkalu OSAOn hyvinvointityön suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Hyvinvointikertomusta voidaan käyttää kunnan kanssa yhteistyössä tehtävään hyvinvointisuunnitteluun. Laki opiskeluhollosta on tulossa voimaan 2014, jossa säädetään hyvinvointisuunnitelman tekemisestä.

Hyvinvointikertomus sisältää OSAOn yksiköistä kerättyjä tilastotietoja ja tehtyjen kyselyiden tulokset. Lisäksi Hyvinvointikertomuksesta löytyvät yleiset ohjeistukset. Hyvinvointikertomukseen on liitetty valtakunnallinen indikaattoripankki opiskelijoiden hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Tietojen yhteen kokoamisen tarkoituksena on helpottaa ja lisätä olemassa olevien tietojen käyttöä ja vertailtavuutta sekä tukea päivittämistä.

Alaotsakkeet:

1. Rerussit

- Olemassa olevat suunnitelmat (tts)
- Vetovoimaisuustiedot
- Opintojen keskeyttämistiedot
- Erityisopiskelijoiden määrä yksiköittäin
- Opiskelijahyvinvointityön resurssit (tätä tietoa ei olla kerätty)

2. Valtakunnallinen indikaattoritieto

- valtakunnallisen indikaattoripaketin mukaiset indikaattori
- lisäksi opiskeluterveydenhuollon käyntimäärät

3. Kyselyjen tulokset

- Valtakunnallinen kouluterveyskysely
- Yksikkökohtainen kouluterveyskysely
- Koko OSAOn tulo-, olo- ja päättökysely
- Sijoittumiskyselyt

4. Ohjeistukset

- Päihdetyön malli
- Kiusaamisen ehkäisymalli
- Kriisitoimintasuunnitelma
- Varhaisen puuttumisen suunnitelma

5. Yhteenvedot

- Opa-jaos